

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Potatislandet

– där Sveriges potatisproduktion jämförs med livsmedelsstrategins mål och analyseras med teorier om sårbarhet

Fields of potato

– Swedish potato production compared with the aims found in the Swedish food strategy and analyzed with theories of vulnerability

Tora Lundin

Potatislandet

- där Sveriges potatisproduktion jämförs med livsmedelsstrategins mål och analyseras med teorier om sårbarhet

Fields of potato

- Swedish potato production compared with the aims found in the Swedish food strategy and analyzed with theories of vulnerability

Tora Lundin

Handledare: Brian Kuns, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, Institution för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå: Avancerad nivå, A1E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0797

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2020

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: livsmedelsstrategin, sårbarhet, potatis, livsmedelssystem, konsumtion

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Uppsatsen undersöker tendenser de senaste 20 årens utveckling inom potatis. Trenderna och tendenserna som hittas jämförs med de ambitioner och värderingar som finns i livsmedelsstrategin, antagen av regeringen 2017. Resultaten analyseras utifrån teorier om sårbarhet samt ett antal mindre teorier om konsumtion och konsumentbeteende. Slutsatsen är att strategin stävar mot att Sveriges livsmedelsproduktion ska öka genom investeringar och ett rationellt brukande. Detta för att kunna bli en konkurrenskraftig spelare på den internationella marknaden. Konkurrensutsättningen och de åtgärder som tagits för att anpassa sig efter det systemet är dock vad som gett oss de sårbarheter som finns inom potatisproduktion idag. Livsmedelssystemet skulle kunna bli mindre sårbart av att utgå ifrån produktionen och dess förutsättningar snarare än konsumtionen och dess önskemål.

Nyckelord: Potatis, livsmedelsstrategin, livsmedelssystem, sårbarhet, konsumtion,

Abstract

The thesis investigates tendencies in potato production during the past 20 years. The tendencies found are compared with the ambitions and values of Livsmedelsstrategin, The Food strategy adopted by Swedish government in 2017. The result is analyzed with the help of theories of vulnerability, and a few minor theories regarding consumption and consumer behavior. The conclusion is that the Swedish government is aiming to increase food production through investments and efficient farming with hopes of becoming a competitive player on the world market. However, exposing our-self to competition and taking actions to adapt our food production to the capitalistic system is what caused the vulnerability that we see today. Swedish food production could become less vulnerable by emanating from the conditions of food production rather than the consumers and their demands.

Keywords: potato, food production system, consumption, vulnerability

Innehållsförteckning

Inledning	8
1.1. Syfte och frågeställningar	9
1.2. Disposition	9
2. Metod	10
2.1. Materialinsamling	10
2.2. Livsmedelsstrategin	11
2.3. Informanterna	12
2.4. Studiens avgränsning	14
2.5. Tidigare forskning	14
3. Teori	16
3.1. Sårbarhet	16
3.1.1. Annan litteratur om sårbarhet	17
3.2. Teorier om konsumtionsbeteenden	18
3.2.1. Search, experience och credence qualities	18
3.2.2. What to buy?	18
4. Att odla potatis	20
4.1. Utveckling på senare tid	20
4.1.1. Statestik	22
4.2. Hinder på vägen	23
4.3. Potatissort	26
5. Tema 1: Konsument	28
5.1.1. Dieter	28
5.1.2. Delikatesspotatis och storlek	29
5.1.3. Utseende	29
5.1.4. Import	30
5.1.5. I matbutiken	30
5.2. Livsmedelsstrategin	31
5.2.1. Sortval	31
5.2.2. Medvetna konsumenter /efterfrågan	31

5.2.3.	Ordet sårbarhet.....	32
6.	Tema 2: Storleksrationalisering.....	33
6.1.1.	Ekonomisk och politisk historia.....	33
6.1.2.	Förhandlingsläge	35
6.1.3.	Lönsamhet	35
6.1.4.	Samarbete	36
6.1.5.	Biologisk mångfald.....	36
6.1.6.	Kritik från organisationer	37
6.2.	Livsmedelsstrategin.....	39
6.2.1.	Produktionsökning	39
6.2.2.	Arbetsstillfällena och bönder	41
6.2.3.	Regelkrångel och administrativ börda	41
7.	Diskussion.....	43
7.1.1.	Arbetsstillfällena och regelkrångel.....	43
7.1.2.	Tidsperspektiv.....	44
7.1.3.	Ökad konkurrens och snedvriden konkurrens	45
7.1.4.	Livsmedelsstrategin och konkurrenskraften	46
7.1.5.	Ändliga resurser.....	46
7.1.6.	Medvetna konsumenter	47
7.2.	Analys av konsumentbeteende	49
7.2.1.	Assymetrisk information och credence goods	49
7.2.2.	Sortval.....	50
7.2.3.	Artificiell efterfrågan	52
8.	Slutsats.....	53
	Referenser.....	56
	Tack	64

Inledning

Potatis har historiskt sett haft en stark ställning i Sverige och produktion såväl som konsumtion har under 1900-talet varit hög. Under 2000-talet har den svenska potatisen fått stryka på foten till förmån för mer internationaliserade matvanor och ett större utbud av råvaror och alternativ. Potatisens har ersatts av ris, pasta, bröd, och nu på senare tid även bulgur och quinoa. Dessa livsmedels utgör, liksom potatisen, måltidens kolhydratbas och är vanliga stapelvaror. (Spendrup, Adamson, & Ekelund 2011)

Potatisproduktionen har påverkats av konsumenternas ändrade vanor och försökt anpassa sig. Jag har hört delade åsikter och känslor inför detta. Såväl en förhållandevis negativ inställning där man menar att potatis, och framförallt delikatesspotatis, idag odlas på ett ineffektivt sätt där potatisarna skördas innan de nått sin fulla potential för att få fram små potatisar. Att utsorteringen är mycket hög eftersom toleransen för ytliga skönhetsfel är mycket låg, och att stora mängder växtskyddsmedel och areal går åt till en relativt liten mängd färdig potatis. (Erikssons 2018). En kontrasterande bild är att potatisodling blivit mycket effektivare och att man tack vare ny teknik och ökad kunskap hos bönderna idag får fram högkvalitativa potatisar på mindre areal. Även lagring och utsäde har förbättrats vilket skapar längre hållbarhet. I min studie vill jag därför undersöka vad för tendenser som funnits inom branschen.

2017 antogs livsmedelsstrategin av Sveriges regering. Livsmedelsstrategin syftar till att ta ett helhetsgrepp om Sveriges livsmedelsproduktion och genomföra satsningar som anses bra för Sverige. Man kan se det som att marknadskrafter som tidigare fått verka fritt, nu önskas tämjas till förmån för samhällsintressen och allmännyttan. Men det går också att upptäcka motsättningar mellan nuvarande trender och de ambitioner som livsmedelsstrategin önskar införa. Exempelvis menar livsmedelsstrategin att produktionsökningen ska ske utifrån efterfrågan. Men konsumenternas minskade efterfrågan tillsammans med internationell konkurrens har lett till minskad ekonomisk bärkraft och en nedgång i antalet potatisbönder. Det står i motsättning till livsmedelsstrategins mål om ökad sysselsättning i svensk livsmedelsindustri och minskad sårbarhet.

Potatisens roll i livsmedelssystemet bör vara en viktig fråga för livsmedelsstrategin eftersom den odlas i Sverige och till skillnad från importerade livsmedel kan hjälpa Sverige att nå de mål som livsmedelsstrategin satt upp. Exempelvis mål om ökad livsmedelsförsörjning, export, arbetstillfällen och hållbarhetsmål. Det krävs dock att produktionen sker på ett sätt som är i linje med såväl kortsiktiga som långsiktiga samhällsintressen, annars riskerar man en utveckling som kan öka sårbarheten i livsmedelssystemet.

1.1. Syfte och frågeställningar

Med avstamp i ovanstående vill jag undersöka utvecklingen av potatis de senaste 20 åren och se vilka trender och tendenser som krockar eller är i linje med livsmedelsstrategin. Syftet är att de som arbetar inom utveckling av potatis eller med livsmedelsstrategin ska kunna få en inblick i de intressekonflikter som existerar mellan å ena sidan marknad och å andra sidan långsiktig hållbarhet.

1. Hur ser lantbrukares förutsättningar för potatisodling ut och hur har dessa förändrats de senaste 20 åren?
2. Hur svarar de tendenser som finns i potatisproduktion mot de mål som presenteras på nationell nivå i livsmedelsstrategin?

1.2. Disposition

Uppsatsens första kapitel innehåller introduktion, forskningsproblem och en förklaring på varför temat är intressant och relevant. I följande kapitel går jag igenom metod för insamlande av information, presentation av informanterna samt avgränsningar. I kapitel 3 redogör jag för teorier som används för analys av materialet. I kapitel 4 "Att odla potatis", presenteras några av de utmaningar som potatisodling är förknippade med. Detta kapitel är tänkt att vara förberedande inför kapitel 5 och 6 och ge en inblick i potatis utifrån produktionens synvinkel. I kapitel 5 och 6 avhandlas uppsatsens två huvudsakliga teman; konsumentefterfrågan och storleksrationaliseringen. Vardera av dessa teman följs av en redogörelse för vad livsmedelsstrategin säger om respektive ämne. I kapitel 7 diskuteras innehåll från resultatdelen och analyseras, bland annat utifrån ett sårbarhetsperspektiv. Kapitel 8 presenteras slutsats.

2. Metod

I detta kapitel visar jag hur jag gått till väga för att samla in material och hur jag förhåller mig till detsamma. Vidare presenteras livsmedelsstrategin, informanterna, studiens avgränsning och tidigare forskning.

2.1. Materialinsamling

Materialet består av intervjuer med personer som jobbar i relation till produktion av potatis samt en tjänsteperson som jobbar med implementeringen av livsmedelsstrategin. Målsättningen har varit att prata med personer som har olika yrkesroller för att få in många olika perspektiv och på så sätt kunna göra en helhetsbedömning av det system som omgärdar potatis. Varje person jag pratar med har sitt fokusområde som de jobbar med och bidrar till uppsatsen med förståelse för sitt eget perspektiv. Det finns också starka influenser av andra aktörer som påverkar fältet men som inte går att intervjua. EU, Sveriges regering, svenska konsumenter och världsmarknaden är exempel på strukturer och aktörer som är för stora eller komplexa att finna enskilda representanter för och som inte går att göra rättvisa inom ramen för min uppsats. Dessa kommer emellertid vara en del av uppsatsen i form av just influenser och strukturer som formar det spelfält som mina informanter har att förhålla sig till.

Informanterna och materialinsamlingen har inte varit bundet till någon särskild geografisk plats. I den mån jag kunnat har jag bokat in intervjuer som ligger så pass nära att jag kan åka till dem själv men i ett flertal fall har telefonsamtal varit det enda rimliga. Det har gjort att insamlingen skett med en geografisk spridning, från Uppland till Värmland och Stockholm. Eftersom de tendenser som jag undersöker inte är platsspecifika utan verkar i hela landet så bör detta inte vara ett problem. För att vara tydlig vill jag understryka att potatisodling alltid sker under unika förutsättningar, exempelvis jordmån, lokala väderförhållanden, nära eller långt ifrån marknad/ packeri etc. På så vis är förutsättningarna för potatisproduktion alltid olika. Men det som jag intresserar mig för i denna uppsats är trender och förändringar i produktion och marknad på makronivå. På så sätt letar jag efter det som är allmänt och sant för flertalet och i stor mån fränkopplat från platsspecifika

förutsättningar. Detta perspektiv är relevant eftersom livsmedelsstrategin, som jag kontrasterar bilden mot, är nationell.

I denna typ av sökande uppsats är det viktigt att förhålla sig på ett öppensinnat sätt till sitt material och använda sig av känslighet, kreativitet och insikt. I arbetet som forskare krävs att man ibland måste avvisa idéer och spår som varit centrala för arbetet. Idéer som fyllt en med hopp och glädje över att ha en utstakad stig att gå på måste kastas eftersom ny kunskap och nya perspektiv inte stödjer ens tidigare uppfattning. (Morse, Barrett, Mayan, Olson & Spiers 2002). Utöver intervjuerna består mitt forskningsmaterial också av litteratur. Liksom i intervjuerna samlar jag här material från ett brett spektrum för att hämta såväl information som uppslag och idéer för vad som bör undersökas vidare eller som kanske förtjänar en vidare diskussion i uppsatsen.

Mitt val av analysbegrepp och forskning att diskutera mitt material med har utgått ifrån de slutsatser jag dragit av intervjumaterialet. En brist, som läsaren kan ha i åtanke, är att jag inte aktivt sökt efter forskning som skulle kunnat motsäga mina slutsatser

Trender som tas upp i uppsatsen angående de senaste 20 årens utveckling av potatisproduktion gör inte anspråk på att vara heltäckande. Jag har snarare försökt få med de mest väsentliga delarna, samt spår som jag funnit intressanta och som går att hitta någon form av uttalande kring i livsmedelsstrategin. Ett exempel på område som inte inkluderats är export, detta trots att ökad export är ett av de mest centrala målen i livsmedelsstrategin. Detta område har inte behandlats på grund av att tillförlitlig information kring temat har visat sig vara mycket svårtillgänglig.

Angående generaliserbarheten av uppsatsens slutsats är min egen bedömning att den går väl att generalisera till många andra produktionsgrenar eftersom slutsatserna bygger på trender som präglar jordbruket i stort. I uppsatsens resultat och diskussion fokuserar jag dock på just potatisproduktionens perspektiv och vad som gäller för just den. På så vis kan uppsatsen läsas som en kritik av livsmedelsstrategin med potatisproduktion som exempel.

2.2. Livsmedelsstrategin

Livsmedelsstrategin är ett måldokument antagen år 2016 av regeringen. Ambitionen är att ta ett helhetsgrepp om lantbruket och utveckla sektorn. Det övergripande målet för strategin är att skapa en

[...] konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. (Näringsdepartementet 2016, s.1)

Basen är en 136 sidor lång proposition, vidare finns kortare handlingsplaner där det stolpas upp vad som behöver göras mer konkret. Handlingsplanerna sträcker sig 2017–2019, 2020–2025 och slutligen 2025–2030. Propositionen och handlingsplanerna är nationella, men många regioner och län har också skapat egna strategier och handlingsplaner. Detta ser olika ut i olika regioner och olika regioner/län har kommit olika långt i arbetet. Jag har för enkelhetens skull hållit mig till den nationella strategin och fokuserat på propositionen eftersom den är mest utförlig.

Strategin baseras bland annat på Konkurrenskraftsutredningen av Kungliga skogs- och lantbruksakademien (KSLA). Under arbetet har man rådfrågat och haft dialogmöten med yrkesverksamma från branschen och under varje behandlat område syns även remissvaren från relevanta organisationer, exempelvis Hushållningssällskapet, Naturvårdsverket, Lantbrukarnas riksförbund (LRF) etc. (a.a)

Det är viktigt att påpeka att mitt arbete behandlar *potatisens* roll för lantbrukaren och på marknaden medan livsmedelsstrategin inte lägger något speciellt fokus på någon gröda utan, som sagt, tar ett helhetsgrepp om hela branschen. Jag kommer ändå utgå ifrån mina observationer av potatisens utveckling och förutsättningar när jag tittar på livsmedelsstrategin och analyserar vad dess ambitioner kan få för följder.

2.3. Informanterna

Här följer en presentation av informanterna. De har alla anonymiserats vad gäller namnet. Beskrivningarna om dem har gjorts mer eller mindre detaljrika beroende på ifall de själva uppgett att de vill vara anonyma eller inte.

Emanuel

Driver potatisgården Postboda gård tillsammans med sin fru. De är utbildade lantmästare och köpte gården 1983. Emanuel är mycket engagerad rörande potatis och lantbruksfrågor vilket tagit sig uttryck i att har suttit med i styrelsen för branchorganisationen Svensk potatis, Potatisodlarna och LRF.

Martin

Martin driver företaget Upplandspotatis tillsammans med sin pappa. Gården ligger i norra Uppland och har anor från 1700talet. Förutom odling har de också ett packeri och kör leveranser av potatis från deras egna och andras odlingar.

Fabian

Fabian arbetar som forskare på Institutionen för växtförädling i Alnarp, SLU. Han

har arbetat i 10 år och jobbar med att ta fram nya potatissorter för den svenska och nordiska marknaden. Sorterna är tänkta främst som matpotatis men ibland också för chips och pommes frites.

Ulrika

Pensionerad agronom med inriktning mot markväxt. Potatisentusiast med bakgrund i potatisforskning. Har också suttit med i smakpaneler.

Ingegärd

Driver en potatisgård tillsammans med sin man och är också potatiskonsult. Har jobbat på Hushållningssällskapet i 30 år och har lång erfarenhet i fält.

Petra

Har tidigare jobbat ”näringspolitiskt” på PRO, som idag heter LRF Trädgård. Idag arbetar hon som verksamhetsutvecklare på LRF Gävleborg och LRF Dalarna. Hon är dessutom rådgivare för potatisbönder och har således stor insikt i deras förutsättningar.

Nikita

Projektledare med ansvar för livsmedelsstrategin i Gävleborg. Som jag tidigare berättat utgår jag ifrån den nationella strategin i mitt arbete. När jag skulle intervjua livsmedelsstrateger på regional nivå så valde jag Gävleborgs län vars handlingsplan utgår ifrån den nationella strategin och valde bort län där man utvecklat en fristående regional strategi, exempelvis Sörmland.

Adam

Ordförande för en av Sveriges större intresseorganisationer för potatis. Organisationen har representanter från såväl primärproducenter, handel och konsumentled. De arbetar tillsammans för att skapa intresse och efterfrågan för potatis.

Ivar

Inköpare med ansvar för frukt och grönt på en närbutik i Stockholmsområdet. Har jobbat med inköp i snart 20 år. Eftersom jag i butiken hittade vad jag anser vara, utifrån studien, ofördelaktigt material så väljer jag att inte uppge butikens namn. Detta eftersom jag inte vill peka ut något varumärke och inte heller har tillräckligt med material för att veta ifall det här är något som förekommer ofta eller ifall det är ett undantag. Värt att påpeka är att materialet samlades under den tid på året då förekomsten av svensk potatis är som lägst. Nämligen då lagren är inne på sina sista månader och skörden av färskpotatis ännu inte inletts. Därmed inte sagt att det skulle vara brist.

En tillfrågad ekologisk potatisodlare kunde inte ställa upp på grund av tidsbrist. Det är min tolkning att grunden till detta är en kraftigt stigande efterfrågan på potatis i och med befolkningens oro inför de åtgärder som tagits i och med coronaviruset under våren 2020. Mitt besök hos potatisbonden Martin stödjer denna tolkning.

Jag har intervjuat två bönder personligen, men också intervjuat två potatiskonsulenter, varav en faktiskt också driver sin egen potatisgård. Potatiskonsulenterna har i sitt arbete kontakt med många bönder vilket gör att jag får andrahandsinformation från en bred skara primärproducenter. Det ser jag som värdefullt eftersom potatiskonsulenterna kan skapa sig en uppfattning om trender och tendenser som är betydligt mer underbyggd än vad jag har kunnat göra genom att bara ha intervjuat två bönder.

2.4. Studiens avgränsning

Studien fokuserar på matpotatis. Stärkelsepotatis kommer endast fläckvis in i uppsatsen vid de tillfällen jag upplever det som relevant. Jag kommer inte heller diskutera ekologiskt jordbruk trots att det är en viktig faktor för att nå ett i längden hållbart jordbruk eftersom konventionellt jordbruk är beroende av utomstående och ändliga insatsmedel. Den avvägningen har gjorts på grund av utrymmes- och resursbrist och för att andelen ekologiska potatisproducenter är mycket låg.

Vad gäller sårbarheter finns det en uppsjö av forskningsartiklar som hittar många olika former av sårbarheter i jordbruket, exempelvis Moragues-Faus (2017) Cash et al. (2006) och Freshwater (2015). Jag kommer i den analyserande delen av uppsatsen att fokusera på de sårbarheter som är relaterade till mina två huvudområden som presenteras i resultatdelen; konsumtion och storleksrationalisering.

2.5. Tidigare forskning

Senare studier om potatis (2010-talet) har fokuserat på konsumenten och frågat sig vad hon efterfrågar. (Adamson 2008; Boredahl 2008; Fernqvist 2017; Fernqvist, Olsson & Spendrup 2015; Spendrup, Adamson, & Ekelund 2011) Dessa studier diskuterar potatisens drastiskt minskade efterfrågan i jämförelse med konsumtionen under mitten av 1900-talet och konstaterar att minskningen beror av ändrade kostvanor och större utbud av alternativ till potatis, så som pasta, bulgur, bröd, ris etc. Studierna koncentrerar sig vidare på att hitta potentiella sätt att diversifiera och produktutveckla potatisen i syfte att öka försäljningen. Exempelvis genom mer attraktiva förpackningar, bättre exponering i butik, eller genom att minska koktiden

för potatis, ungefär som snabbpasta eller snabbris. (a.a.) Min uppsats kommer innefatta konsumentens perspektiv men anlägga ett kritiskt perspektiv på begreppet efterfrågan. Jag undersöker också vad efterfrågan får för konsekvenser i produktionsledet för samhället i stort. Magnusson (2019) studerade grönsaksproduktion i Upplands län och ifrågasatte bönders handlingsutrymme i förhållande till de mål som sattes upp i livsmedelsstrategin. Denna uppsats ligger närmare min i fråga om att applicera ett kritiskt förhållningssätt till vilka förutsättningar som finns för livsmedelsproduktion idag. Dessutom inkluderar vi livsmedelsproducenterna själva i vårt material. Skillnaden i min uppsats är att jag fokuserar på potatis och att jag intervjuar, inte bara bönder, utan också andra personer som jobbar i relation till potatis, från jord till bord.

3. Teori

En del av mitt material kommer analyseras med hjälp av de tre teoretiska begreppen search, experience och credence qualities. I övrigt kommer den analytiska delen behandlas med teorier om sårbarhet.

3.1. Sårbarhet

Matproduktion är i grunden byggt på ekologiska system. Växter kräver att grundläggande behov är uppfyllda så som vatten och näringstillförsel m.m. Jordbruket är ett socioekologiskt system, det vill säga ett system som är en blandning av ekologiska förutsättningar och mänsklig styrning och intervention. Detta system har utvecklats sedan människan först började bruka jorden och manipulera naturens egna system genom exempelvis växtförädling och irrigation. Det kommersiella systemet för lantbrukets varor, där mat inte längre tillverkas för hushållets egna behov har gjort entré först på senare tid (Rundgren 2016a). Det kommersiella systemet når sin yttersta gräns när gården inte längre konsumerar det de själva producerar utan allt går till försäljning. (Rundgren 2016b) Så är fallet i västvärldens jordbruk idag, samtidigt som denna process står i startgroparna i andra delar av världen. (a.a.) Det kommersiella systemet manar det agrara systemet att agera likt andra produktionssystem, det vill säga sträva efter konstant tillväxt samt sälja till högst bjudande där principen om utbud och efterfrågan råder. Detta är relevant i min uppsats eftersom livsmedelsstrategin har beskrivits som nyliberal (Eriksson, 2017, s 27).

I en rapport från Myndighet för samhällsskydd och beredskap (MSB) distingeras begreppet sårbarhet från risk på så sätt att risk förutsätter ett normaltillstånd och analysen genomförs med målet att ta reda på hur normaltillståndet kan rubbas. (Johansson & Jönsson 2007) I analyser av sårbarhet utgår man istället ifrån ett system som redan utsätts för någon slags påfrestning – alltså inte ett normaltillstånd. (a.a.)

I en annan rapport från Krisberedskapsmyndigheten (2006) (numera MSB) definieras sårbarhet på detta sätt:

Sårbarhet betecknar hur mycket och hur allvarligt samhället eller delar av samhället påverkas av en händelse. De konsekvenser som en aktör eller samhället – trots en viss förmåga – inte lyckas förutse, hantera, motstå och återhämta sig från anger graden av sårbarhet. *Sårbarhetsanalys* kan beskrivas som ett systematiskt sätt att utvärdera och bestämma sårbarhet. Krisberedskapsmyndigheten (2006)

Denna definition skiljer sig markant från definitionen från paragrafen ovanför eftersom fokus i denna definition verkar ligga på vad som händer efter en händelse, exempelvis motståndskraft, hantering och återhämtningsförmåga. Denna definition kommer inte vara relevant i min uppsats, mitt fokus ligger snarare närmare ovanstående definition där ett system är under ansträngning. Jag kommer inte heller använda *sårbarhetsanalys* i denna bemärkelse eftersom jag inte utgått ifrån någon systematisk mall i analysen.

Definitionen av ett hållbart livsmedelssystem enligt American Public Health Association är “Ett system som tillhandahåller hälsosamma livsmedel för att kunna möta efterfrågan, upprätthåller ett hälsosamt ekosystem som även kan tillhandahålla mat till framtida generationer, tillsammans med en minimal negativ påverkan på miljön” (APHA 2007). Denna definition av ett hållbart livsmedelssystem tillgodoser nutidens behov med villkoret att behoven ska tillgodoses på sådant sett att de också ska kunna mötas i framtiden. Jag studerar sårbarhet och kommer därför lägga fokus på hur dagens system ansträngs på så vis att det eventuellt inte skulle kunna möta framtida behov.

Min definition lyder således: *Sårbarhet är när faktorer anstränger systemet på så vis att det inte kan upprätthållas på lång sikt.*

3.1.1. Annan litteratur om sårbarhet

Moragues-Faus (2017) intervjuade 43 europeiska experter på livsmedelssäkerhet för att komma fram till underliggande orsaker till hot och sårbarheter i det europeiska livsmedelssystemet. Experterna var exempelvis forskare, politiskt sakkunniga eller arbetade inom livsmedel på företag. Svaren presenterades kategoriserade utifrån vilken bakgrund experten kom ifrån, privat, offentlig eller organisation. När experterna tillfrågades vilka faktorer som låg till grund för förändringar inom livsmedelssäkerhet rankades konsumenters handlingsmönster som den viktigaste faktorn av alla. Speciellt viktigt upplevde den privata sektorn det. Vidare i forskningsartikeln anges matpriser som inte reflekterar den verkliga produktionskostnaden vara en av flera orsaker till sårbarhet. Långsiktiga och

integrerade perspektiv är negligerade i EUs livsmedelssäkerhetsdebatt och till grund för detta ligger ojämna maktförhållanden i livsmedelskedjan och politiska förhållanden som driver en diskurs som domineras av konsumism, frihandel och nyliberalism. (a.a.)

3.2. Teorier om konsumtionsbeteenden

Delar av materialet kommer analyseras utifrån teorier om konsumtionsbeteenden. Teorin presenteras här, och sedan igen kortfattat direkt innan tillämpning för att höja läsbarheten.

3.2.1. Search, experience och credence qualities

Darby och Karni (1973) delar in produkters egenskaper i tre olika kategorier utifrån det tillfälle då konsumenten får vetskap om dem. "Search"- egenskaper är sådana egenskaper som konsumenten kan få kunskap om innan köp, genom att till exempel titta, känna och lukta på en vara. Dessa egenskaper har konsumenter således full information om, och de kan exemplifieras med färgen på ett äpple. "Experience" - egenskaper är sådana egenskaper hos varan som konsumenten först efter köp kan sluta sig till. Här råder alltså inte längre fullständig information, dock kan konsumenter efter visst sökande sluta sig till vilka varor som uppfyller deras preferenser. Detta är till exempel smaken på äpplet. De egenskaper konsumenten efter denna utvärdering fortfarande inte kan utvärdera, är till exempel hur äpplet odlats, om det blivit besprutad, eller vilka arbetsförhållanden som rått under skörden. Dessa egenskaper, som är dolda för konsumenten även efter köp och användande av en vara, kallar Darby och Karni "credence qualities". Full information om dessa egenskaper har enbart producenten av varan.

3.2.2. What to buy?

Kritisk konsumtion diskuteras i *What to Buy? On the Complexity of Being a Critical Consumer* av de danska forskarna Gjerris, Gamborg & Saxe (2016). Artikelförfattarna kritiserar föreställningen att kritiska/politiska/etiska konsumenter (vad jag valt att kalla medvetna konsumenter) kan lösa de komplexa problem som livsmedelssystemet står inför i förhållande till hållbarhet. Detta eftersom att konceptet hållbarhet är mer komplicerat än vad det verkar vid en första anblick. Olika kriterier för en produkts hållbarhet kan vara motstridiga i förhållande till varandra och trade-off effekter mycket svåra att jämföra. Det gör att även konsumenter med goda intentioner kan gå vilse i butikshyllorna. Artikelförfattarna menar att ett sätt att ta sig runt problemet är att fatta beslut om produktionen av mat tidigare i varukedjan. Konsumenter som vill agera klimatsmart kan också engageras

genom nya former av governance, och på så sätt anammas av samhället som medborgare snarare än endast konsumenter. (a.a)

4. Att odla potatis

4.1. Utveckling på senare tid

I Erikssons (2018) artikel *Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv: Sårbarheter och lösningar för ökad resiliens*, finner man följande citat från en lantbrukare vars fingerade namn är Torgny.

”Under de senaste tio-tjugo åren har marknadsutvecklingen varit sådan att konsumenter vill ha sortbestämd delikatesspotatis, vilket är små ”görsnygga” potatisar som inte får ha några skönhetsfel. Det är den typen av potatis som säljs i genomskinliga halvkilospåsar märkta med potatissortens namn, gärna med en historia om varför sorten är unik eller vad den är särskilt lämpad till för maträtter. Omkring 25 % av potatisarna sorteras bort vid paketering av sådan potatis på grund av mindre skönhetsfel säger han, dessutom minskar skördarna dramatiskt på grund av att potatisarna är så små när de skördas, samtidigt som de är mer utsatta för sjukdomar på grund av att det bara odlas en sort i ett visst fält för att hålla dem åtskilda. De kräver alltså mer växtskyddsmedel om de odlas konventionellt respektive större risk för förstörd skörd om de odlas ekologiskt.”

Torgny berättar vidare att när han började som potatisodlare blandades olika sorter i samma fält eftersom marknaden bara skilde på fasta och mjöliga sorter. Även de genomskinliga plastpåsar reflekterar en stor skillnad i hur konsumenter köper potatis. Förr köptes stora säckar potatis som förvarades exempelvis i matkällare. Hela årsbehovet kunde köpas ifall det fanns utrymme för det. Delikatesspotatisen däremot köps i genomskinliga plastförpackningar som bara räcker till en eller två måltider och har kort hållbarhet.

De behandlas som om det vore en grönsak. Här har det skett en kulturförändring som gör att hushållen är mer sårbara för störningar i leveranser, påpekar Torgny.

Den information som jag fått genom mina undersökningar både bekräftar och dementerar denna bild. Av de som jag tillfrågat är det ingen som hört talats om att man skulle ha odlat flera potatissorter i samma fält. ”Det har jag inte hört om, och

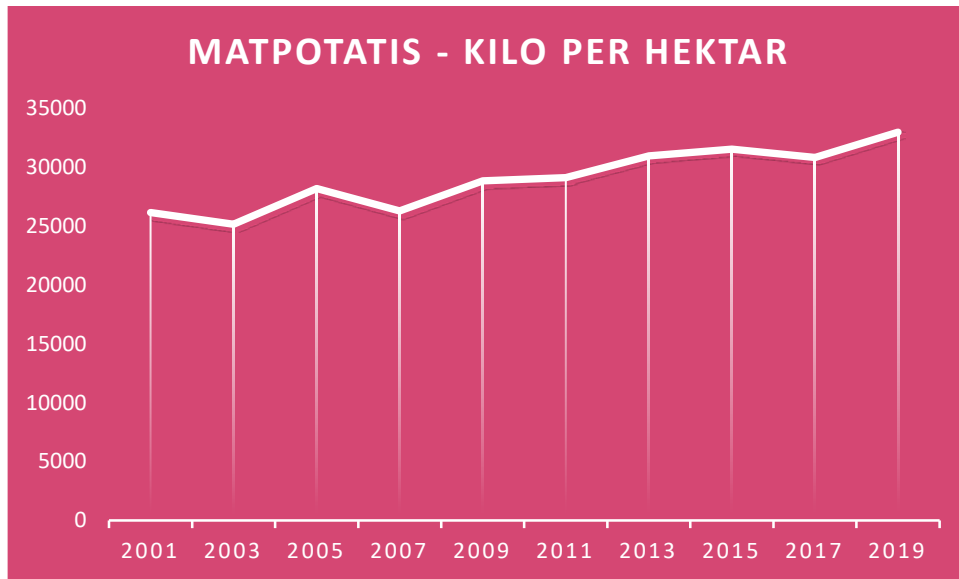
det går ju inte riktigt för potatissorterna har ju olika kokkvaliteter” (Intervju med Ulrika, Uppsala, mars 2020). Mycket verkar faktiskt ha blivit bättre när det kommer till produktion av potatis. Med hjälp av nya sorter, skonsammare maskiner och bättre teknik har man kunnat öka skörden per hektar. Den nedgång som man kunnat se av åkerareal som odlas för potatis (se figur 3) har kompenseras av dessa framgångar. Växtodlingsrådgivaren Ingegärd menar också att de potatisbönder som är kvar är mycket skickliga och att detta också bidrar till att hålla en god och hög produktion. Något som dock frustrerar många bönder är det höga kravet på det som kallas skalfinish. Skalfinish är potatisens skal, alltså hur utsidan ser ut. (Intervju med Martin, Tierp, mars 2020; Intervju med Ingegärd, Uppsala, mars 2020)

Diskussionen om kvalitetshöjningen startade strax efter EU-inträdet. Petra berättar en anekdot från när Potatisodlarnas riksförbund hade årsmöte i Jönköping 1998. Mötet hölls i juni strax efter midsommar och till lunch skulle det serveras sill och potatis. Maten togs in av serveringspersonal och potatisen serverades i stora karotter med lock, men när locken öppnades låg där inte potatis, utan makaroner. Stor uppståndelse följde och kuppmaakarens poäng framkom sedan - *ifall vi inte höjer kvaliteten på potatis så är det här framtidens midsommarmat; sill och makaroner.*

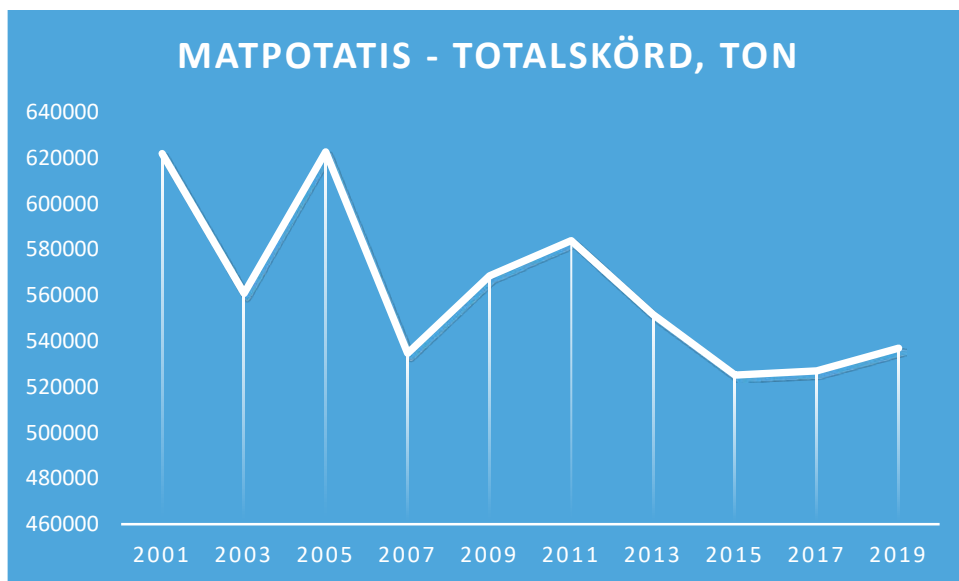
Kvalitetshöjningen har varit nödvändig för att kunna konkurrera på den nya marknad som uppstått efter EU-inträdet. (Telefonintervju med Petra, april 2020) Utvecklingen till att bli mer kapitalintensiv och investera i effektiva maskiner har varit mycket viktigt för att höja såväl kvalitet som kvantitet. För att få avkastning på dessa investeringar krävs också många hektar så att maskiner kommer till sin rätt. Potatisodlingen blev alltså mer kapitalintensiv, medan den tidigare var mer arbetsintensiv, och förändrar också hur landskapet ser ut. (a.a.)

Denna kvalitetshöjning fick alltså ett stort fokus efter EU inträdet. (Telefonintervju med Petra, april 2020) Fokuset på utseende har varit en ihållande trend sedan dess och stegrats längst med 00- och 10-talet. Potatisarna ska vara blanka och fina och toleransen för skönhetsfel är inte särskilt stor. Odlaren Martin uppger att 7–8 procent rensas bort vid en normal skörd. Ifall det vill sig illa kan man behöva rensa bort 20–30 procent, och går det riktigt dåligt så förekommer också fall på 50 procent bortrensning. (Intervju med Martin, Tierp, mars 2020) Martin tycker att det är för stort fokus på utseende och att det borde vara viktigare med exempelvis smak. (a.a.) Att odla potatis i stor skala och utefter de förväntningar som handeln har är en stor utmaning och som lantbrukare har man många hinder på vägen fram till färdig produkt. Trots en markant kvalitetsförhöjning för matpotatisen har priset inte följt med. (Telefonintervju med Petra, april 2020)

4.1.1. Statistik

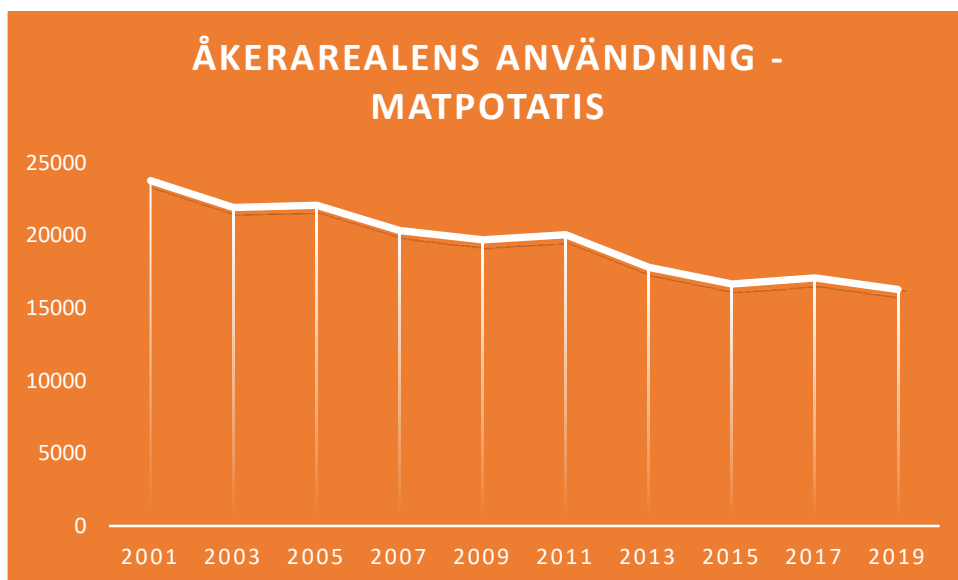

Figur 1: Hektarskörd för matpotatis 2001-2019 (Jordbruksverket u.å., egen sammanställning)

Figur 2: Totalskörd för matpotatis i riket, ton, 2001-2019

(Jordbruksverket u.å., egen sammanställning)

Figur 3: Åkerarealens användning för matpotatis år 2001-2019

(Jordbruksverket u.å., egen sammanställning)

Figur 1, 2 och 3 visar statistik från jordbruksverkets historiska databas avseende produktion av matpotatis. Figur 1 visar att antalet kilo per hektar ökat markant de senaste 20 åren. Det är lätt att tro att industrialiseringen och effektiviseringen av jordbruket redan var långt gången år 2001, men diagrammet visar att detta är en utveckling som i allra högsta grad varit verksam även de senaste 20 åren. Mellan 2001 och 2019 har mängden potatis per skördad hektar gått från 21.160 kilo till 32.980 kilo. Samtidigt har antalet hektar som brukas för potatis gått ner vilket visas i figur 3. Detta leder till att den totala mängden skördad potatis gått ned som vi ser i figur 2.

4.2. Hinder på vägen

Nedan följer ett antal faktorer som potatisodlare måste få till för att kunna räkna med en bra skörd. Jag har försökt fånga potatisproduktion ur producentens perspektiv och de utmaningar som hen ställs inför och som ofta glöms bort eftersom gemene generellt inte har någon större kunskap om agrar produktion. Kapitlet ska ses som förberedande inför de kommande kapitlen 5 och 6 där potatisproduktion diskuteras ur ett samhällsperspektiv där frågor som konsumtion, politik, miljö och ekonomi tas upp.

Växtföljd

Ifall man odlar samma gröda om och om igen på samma fält så riskerar jorden att urlakas på näring på sikt eftersom olika grödor tar upp olika mycket av jordens

näringsämnen. Odlingarna kan också bli sjuka av svampar, insekter, bakterier, nematoder och virus ifall man odlar samma gröda på samma plats. Angreppet växer nämligen för varje år eftersom det kan dra nytta av att det redan är etablerat. (Jordbruksverket 2019) Av dessa anledningar har man växtföljder. För potatis är rekommendationen från Jordbruksverket att ha 4-5 år mellan potatis i växtföljden för konventionellt och 5-6 år för ekologiskt. För att kunna producera potatis varje år delar man upp åkermarken i fyra till sex delar och låter potatisen rotera på fälten över åren. På de fält som inte är produktiva kan man teoretiskt sett odla något annat, men de som odlar potatis har ofta en maskinpark som är helt anpassad till potatis. Därför arrenderar man ut de icke-produktiva fälten till andra, närliggande bönder, förutsatt att det är man själv som äger marken. Potatisbonden Martin samarbetar till exempel med en granne som har kossor. När Martin inte odlar potatis odlar grannen vall eller säd som foder till kossorna. Det är alltså viktigt att ha verksamma bönder i sin närhet som man kan samarbeta med.

Potatisbladmögel och andra sjukdomar

Potatisbladmögel är ständigt gissel som potatisbönder tampats med mycket länge. Potatisbladmögel är vad som orsakade svälten på Irland 1945. Här i Sverige klarade vi oss bättre eftersom vi hade många olika sorters potatis och inte bara en enda som fallet var på Irland. (Institutionen för språk och folkminnen (isof) 2018). Samtliga delar av potatisplantan kan drabbas av sjukdomen, blad, stam och knöl. På knölen skrupnar skalet på utsidan och blir brun och ruttar på insidan, så kallad brunröta. (a.a). Det finns många andra skadegörare för potatis. På jordbruksverkets sida nämns groddbränna, lackskorv och filtsjuka som alla orsakas av svampen *Rhizoctonia solani*. Därtill finns torrfläcksjuka, knäpparlarver, stritar, bladlöss och rostringar.

*Figur 4 Potatis som drabbats av röta till följd av potatisbladmögel.
(United States Department of Agriculture i wikipedia commons)*

Torrsubstanshalt och blötkokning

Torrsubstanshalt, även kallad ts-halt eller torrhalt, är indikatorn för hur mycket av potatisen som är torrt material och hur mycket som är vatten, det uttrycks i procent. Det är viktigt att få rätt torrsubstanshalt, andelen torrsubstanshalt som är önskvärd beror på vilket ändamål man har potatisen till. För stärkelsepotatis önskas exempelvis en så hög torrsubstanshalt som möjligt. (Telefonintervju med Å. Ingegärd, mars 2020) För låg ts-halt ökar risken för blötkokning. Blötkokning är när man kokar en potatis, skär den itu och känner en geleig, kletig känsla med fingret. Sådan potatis bör inte komma ut till försäljning. Blötkokning kan också bero på att potatisen är omogen eller att den fått för mycket kväve. Motsatsen är när den blir för mjölig, porös och fluffig, den kan dock då gå bra att göra mos på. (a.a)

Växtnäring

En växt behöver 16 olika näringsämnen för att kunna växa. Både tillgången på näring och balansen mellan dem sätter förutsättningarna för hur väl ens grödor kan växa. Förfrukten kan påverka jorden, liksom vilket gödsel man använder. Speciellt avgörande för såväl kvantitet som kvalitet är kvävehalten. För lite kväve ger lägre skörd och ökad risk för sönderkokning. För mycket kväve gynnar bladtillväxten istället för knölarna vilket försenar utvecklingen. För mycket kväve kan också ge mörkfärgning och sänkt torrsubstanshalt vilket ökar risken för blötkokning. Nya potatissorter kräver i allmänhet mindre kväve och mer kalium än de äldre. För att få kunskap om jorden kan man göra en markkartering. Då tas det prover på jorden som undersöks på laboratorium. (Jordbruksverket 2020)

Allt jag presenterat ovan är biologiska utmaningar som man som potatisbonde måste hantera. Vidare i uppsatsen kommer jag beröra ekonomiska och politiska utmaningar. Inne på kontoret hos potatisbonden Martin diskuterar vi potatisodling. ”Det verkar vara ganska svårt att odla potatis”, säger jag till Martin. ”Det ÄR svårt!”, säger Martin.

4.3. Potatissort

Utöver de ovan nämnda utmaningarna finns ytterligare faktorer att ta hänsyn till som bonde. Sortval är ett av dem. Det finns tusentals potatissorter (Lantbrukets affärstidning 2020) och det kommer ut ett hundratal nya varje år varav 10–20 är aktuella för den svenska marknaden (Telefonintervju, F. Fabian, februari 2020). Två stycken sorter är extra spännande, Bintje och Kung Edward. Det är två mycket gamla sorter som länge varit populära i Sverige. 2007 var Kung Edward den mest odlade potatissorten i Sverige medan Bintje hade femteplatsen (SLU 2007, Stråsåd Trindsåd Oljeväxter Potatis Sortval se Naturvårdsföreningen 2008). Det är intressant eftersom de anses vara dåliga sorter som lätt angrips av potatisbladmögel, skorv m.m. Därför kräver de också mycket bekämpningsmedel.

Jag är inte säker men det skulle inte förvåna mig ifall King Edward är 80 år gammal. (...) Den säljer väl fortfarande bra, men i övriga aspekter så är det en riktigt dålig sort”, säger växtförädlaren Fabian. ”Det är en sådan sort som är lagom lätt att få tag på av Hushållningssällskapet. Men den är ju i stor mån skit; väldigt känslig för bladmögel, ojämn i formen, problem med vanlig skorv, dålig avkastning – men smakar gott! (Intervju med F. Fabian, Uppsala, mars 2020)

Som bonde gäller det att känna sin jord. Jorden påverkar hur skörden kommer bli och vilken potatissort som lämpar sig. Martin uppger att han märkt att det som funkar på ett fält inte behöver funka på ett annat.

Martin: Men sen beror det ju mycket på vad för jord den växer i. Jag menar, det kan skilja på våra åkrar här och så har man jord i Tierp och man tänker att det är väl samma jord, men så växer de helt annorlunda där. Så det är så mycket som spelar in!”

Jag: ”Så det är därför man måste pröva själv?”

Martin: ”Ja, det är så individuellt hur sorten blir.”

(Intervju med Martin, Tierp, mars 2020)

Naturskyddsföreningen (2008) bekräftar i sin rapport *Potatis och bekämpningsmedel* att bönder lär sig känna hur de sorter som de odlar beter sig på just sin jord. Det är kunskap som skapas genom år av observation och erfarenhet och således tar lång tid att bygga upp. En ny potatis kan orsaka viss osäkerhet vilket

kan leda till att bönder fortsätter odla de potatissorter som de vet fungerar. Bland mina informanter har jag dock stött på mycket experimenterande. Man verkar inte alls hålla till speciella sorter för att man 'alltid odlar dem'. Emanuel exempelvis, håller hela tiden koll på de sorter som kommer ut på marknaden och provar sig gärna fram.

Värmland är ett område där det är mycket populärt att odla Kung Edward. Naturskyddsföreningen släppte år 2008 en rapport där konsumenter uppmanades att inte köpa potatis av just denna sort på grund av den höga användningen av besprutningsmedel. Ifall konsumenter i Värmland då bojkottar den värmländska potatisen till förmån för potatis från exempelvis Skåne där man sprutar 10-13 gånger per säsong, eller från Holland där man kan spruta 20 gånger så blir det en ologisk avvägning då man i mellansverige har ett medel på 4-7 sprutningar per säsong.

För mängden bekämpningsmedel som används kan alltså gårdens geografiska läge ha större betydelse än vilken sort man odlar. Det här är ett exempel på när det, för en genomsnittlig konsument, kan vara mycket svårt att göra ett informerat val, trots goda intentioner. Enligt mina informanter har Bintje och Kung Edward har gått ner i odling sedan 2008, speciellt Bintje. Naturskyddsföreningen är dock fortfarande vara av åsikten att man bör undvika att köpa Kung Edward (Naturskyddsföreningen 2019).

5. Tema 1: Konsument

På andra sidan produktionen har vi konsumtionen. Konsumtionen präglas av matkultur och olika trender. Här finns också idéer om vad som är fint och fullt att äta, billigt, lyxigt, inne eller förlegat. (Tellström 2015) Potatis har traditionellt haft en mycket stark ställning i Sverige och konsumerats i stor utsträckning. 1964 låg konsumtionen på 80 kilo per person och år för att sjuka till 55 kilo per person år 2000 (Spendrup, Adamson, & Ekelund 2011) Konsumtion av såväl färsk potatis som förädlad potatis har därefter hållit sig stabil. I följande kapitel undersöker jag konsumtionen och reflekterar vidare över vilken roll den spelar i livsmedelssystemet.

5.1.1. Dieter

Dieter är ett ämne som det gått mycket trender i under 2000-talet. När den ena blåst över har den andra tagit vid. GI-dieten under 00-talet och ett allmänt varnande för kolhydrater är trender som pekat ut potatisen som något som bör undvikas. Detta skulle potentiellt haft skadliga effekter för svensk potatisproduktion ifall efterfrågan på potatis hade gått ner tillräckligt mycket under tillräckligt lång tid. Petra hävdar att denna kris var så allvarlig att institutionen svensk potatis bildades för att försöka lyfta potatisens anseende (Telefonintervju med Petra, Stockholm, april 2020). Strands (2014) undersökning av konsumenter kommer dock fram till att dessa trender troligen fått en överdriven mediabevakning och att det antagligen gäller särskilda konsumentgrupper med stort intresse för hälsa. Bland de flesta anses potatis vara ett hälsosamt och näringsrikt livsmedel.

Under 2000-talet har lösviktspotatisen tappat, den stora (10–15 kg) papperspåsen har nästan försvunnit och den mindre plastförpackningen, en till två kilo, har ökat rejält. Bekvämlighet har blivit allt viktigare och potatisen kan av konsumenter anses tidskrävande i jämförelse med ris och pasta. (Fernqvist, Olsson & Spendrup 2015) Strand (2017) skickade därför med en rekommendation till svensk potatisindustri att utveckla differentierade produkter som talar till konsumentens bekväma sida.

5.1.2. Delikatesspotatis och storlek

Delikatesspotatisen gjorde intåg i Sverige redan i början på 90-talet då Swegro började med delikatesspotatis i tråg. (Telefonintervju med Petra, Stockholm, april 2020) Det är dock inte förrän de senaste 10 åren som de blivit riktigt stora på marknaden. Delikatesspotatis är små, fina potatisar av en speciell sort, exempelvis Amaldine, Asperges, Cecile eller Mandelpotatis. Delikatesspotatis har haft en positiv effekt på svensk potatishandel på så sätt att det lyft potatisens anseende. Konsumtionen av potatis har tidigare fokuserat på mellanstora och stora potatisar medan små potatisar varit önskad eftersom de är jobbiga att skala och inte blir klara samtidigt som andra potatisar ifall man kokar olika storlekar tillsammans. (a.a.) 2013 fann en studie att potatisar som är för små, tillsammans med väderförhållanden, är de två främsta orsakerna till matsvinn i produktionsled, som vid denna tidpunkt beräknades till 16% i Norden. Franke et al. (2013) De senaste två decennierna har man dock börjat se en marknad för små potatisar, exempelvis delikatesspotatisar. Detta har också lett till att Martin, som säljer ”vanlig” konventionell potatis, börjat kunna sälja de potatisar av mindre storlek som han får upp när han skördar. De kallas för ”kulor” och säljs ungefär på samma sätt som delikatesspotatis, i små genomskinliga plastförpackningar, fast utan det exotiska namnet som delikatesspotatisen stoltserar med. (Intervju med Martin, Tierp, mars 2020) Att det nu finns en marknad för kulor gör att fränsorteringen på grund av ”fel storlek” blir mindre och att bönder kan ta ut ett högre pris för en större andel av sin skörd. Det påverkar bönders ekonomi positivt och innebär att potatisen används resurseffektivt eftersom det går direkt till humankonsumtion.

5.1.3. Utseende

Mina informanter är alla ense om att kravet på utseende ökat markant de senaste 20 åren. Forskningsartikeln *Kartläggning av svinn i primärproduktionen* (Franke et al. 2013 s.21) konstaterar att potatis inte omfattas av någon kvalitetsnorm inom EU. Allmänna handelsnormer säger dock att produkter ska vara av sund, god och av marknadsmässig kvalitet. Studien finner att normerna inte är drivande utan snarare handelns och konsumenternas krav. De skriver att odlare kan rensa bort produkter redan på sorteringsbandet för att undvika klagomål och retur. (a.a.) Precis som jag just förklarar att små potatisar tidigare rensats bort eftersom de inte uppfyllt storlekskraven, finns fortfarande potatis som faller mellan stolarna, nämligen de strax ovanför standarden på 40-65 millimeter, men inte heller är stora nog för att bli bakpotatis. (Telefonintervju med Ingegärd, juni 2020).

5.1.4. Import

Import av potatis ligger förhållandevis lågt. Circa 7% av matpotatisen är importerad. (Från Sverige 2020) Då importen ligger så pass lågt får denna diskussion ses som gällande för en bredare diskussion av livsmedelsstrategin. Till skillnad från exotiska varor som exempelvis kaffe, bananer och oliver är potatis något som går att odla i Sverige. Trots ett mycket avlångt land lämpar sig potatisodling i alla delar. Det är också en överlägsen vara i förhållande till andra livsmedel i kilo skörd per hektar (E. Röö, C. Sundberg & P. Hansson 2010). Vi har idag bönder som ägnar sig åt potatisodling, denna grupp är dock krympande. Idag konkurrerar svenska bönder på en internationell marknad vilket gör att försäljningspriset blir mycket lågt och bönderna får förlita sig på statliga subventioner och extrajobb för att få ekonomin att gå runt (Eriksson & Wästfelt 2017). Potatisodlaren Emanuel uppger att han hellre hade fått betalt för sina produkter än att få jordbruksstöd. Han är också frustrerad över att svenska bönder konkurrerar på andra villkor än de i övriga Europa eftersom miljölagstiftningen är hårdare här. Hans önskan vore att villkoren vore lika och att övriga Europa bör skära ner på användningen av miljöskadliga bekämpningsmedel etc. (Intervju med Emmanuel, Postboda gård, februari 2020) När importerade potatisar väljs före svenska potatisar minskar lönsamheten för svenska bönder och de riskerar till sist att behöva lägga ner sin verksamhet. Detta ökar sårbarheten i den svenska livsmedelsförsörjningen. (C. Eriksson & A. Wästfelt 2017)

5.1.5. I matbutiken

Även bland matpotatisen finns importerad potatis. Löspotatisen är i princip alltid svensk, men i de genomskinliga plastpåsar runt om kan man hitta såväl svensk som utländsk. Vid ett enskilt besök på en butik i Stockholm 14/4 2020 hittade jag svensk lösviktspotatis, en påse konventionell Kung Edward från Sverige, en påse konventionell Connect från Sverige, konventionell bakpotatis från England, 2 olika varianter av ekologisk delikatesspotatis (Challenger och Jazzy) från Finland, konventionell delikatesspotatis Amaldine från Frankrike och till sist färskpotatis Princess från Egypten.

Importen motiveras här med argumentet att konsumenterna efterfrågar det. Ivar som jag intervjuar om detta säger att under hans 20 år som inköpare till frukt och grönt-avdelningen har det i princip aldrig varit brist på svensk potatis. Bara någon enstaka gång. (Telefonintervju Ivar, april 2020). När jag tittat i andra butiker har det svenska utbudet av potatis varit i majoritet, men även här dyker delikatesspotatis från Frankrike upp och färskpotatis från Egypten. Observationerna gjordes april 2020.

5.2. Livsmedelsstrategin

I denna del diskuteras första temat; Konsument, utifrån vad som står i livsmedelsstrategin.

5.2.1. Sortval

Flera av mina informanter har påstått att det inte finns någon växtförädling av potatis i Sverige. Det är inte sant, Fabian som jag intervjuade jobbar ju nämligen med just detta. Det mina informanter menar är troligtvis att förädlingen inte är av tillräcklig omfattning. Bilden som mina informanter har är att i princip all växtförädling av substans sker utomland och därmed är utformade för andra förhållanden än de svenska. Livsmedelsstrategin verkar ha samma bild vad gäller växtförädling i Sverige och önskar utveckla detta. Motiven till förbättrade sorter är dels att nya sorter skulle främja miljön i form av mindre behov av näring och växtskyddsmedel, dels att man ser att satsningen kan leda till ekonomisk vinning och arbete i branschen.

Den korta svenska odlingssäsongen med hårda vintrar och långa sommarkar innebär att internationellt framtagna sorter fungerar sämre i Sverige än på kontinenten. I vissa delar av landet fungerar de inte alls. Sveriges särskilda klimatförhållanden gör att avsättningen för sorter som är särskilt framtagna för den region Sverige tillhör har liten potentiell marknad, vilket påverkar intresset från de stora växtförädlingsföretagen att utveckla växtsorter för svenska förhållanden. [...] Växtförädling möjliggör en långsiktigt hållbar, konkurrenskraftig och resurseffektiv jordbruks- och trädgårdsproduktion i hela landet som i ett vidare perspektiv skapar värde och bidrar till sysselsättning i hela livsmedelskedjan. (Näringsdepartementet 2016, s.45)

Vidare reflektion kring sortval och dess relation till sårbarhet lämnar jag till diskussionen.

5.2.2. Medvetna konsumenter /efterfrågan

Målet för det strategiska området Konsument och marknad ska vara att konsumenterna ska ha ett högt förtroende för livsmedlen och kunna göra medvetna och hållbara val, exempelvis av närproducerat och ekologiskt. (Näringsdepartementet 2017, s.1)

Detta citat kommer från dokumentet Vision och mål från Näringsdepartementet. Citatet lyfter fram konsumentens roll i det framtida livsmedelssystemet. Detta lyfts också fram i intervjun med projektledare Nikita som menar att man kan medvetandegöra konsumenter och själv visa vägen genom de beslut som kommun, landsting och länsstyrelse gör.

När man ligger på sjukhuset här i Gävle får man mjölk från Skånemejerier. Vad sänder det för signal till våra medborgare? frågar sig Nikita (Intervju Nikita, Gävleborgs slott, mars 2020)

Men går det att göra alla konsumenter till medvetna konsumenter? Man kan exempelvis ta fallet med den egyptiska färskpotatisen som presenteras i april. Konsumenterna blir glada över att hitta färskpotatis, tittar inte efter vad potatisen har för ursprungsland och tänker inte på att den svenska potatisen inte är klar förrän maj som tidigast. Är det realistiskt att förvänta sig att gemene ska känna till när svensk färskpotatis blir klar? Eller att de ska vara villiga att vänta? Som jag tagit upp i den teoretiska delen diskuteras just ”medvetna konsumenter” som verktyg i policydokument i *What to Buy? On the Complexity of Being a Critical Consumer* (Gjerris, Gamborg & Saxe 2016). Jag kommer att utveckla deras slutsatser i diskussionsdelen och applicera det på mitt eget material.

5.2.3. Ordet sårbarhet

Intressant att uppmärksamma är en diskursanalytisk iakttagelse. Livsmedelsstrategin har som ett av sina centrala mål att sårbarheten i livsmedelssystemet ska minska. Ordet sårbarhet används dock bara tre gånger i hela strategin som är 136 sidor lång. Då ordet finns med står det i meningar som ”Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska.” Uttrycket antyder att det redan idag finns en sårbarhet, och att den ska minska, men strategin säger inget om vad den sårbarheten består i.

6. Tema 2: Storleksrationalisering

I följande kapitel tar jag upp storleksrationaliseringen. Hur den ser ut och hur livsmedelsstrategin förhåller sig till den. Slutligen analyserar jag storleksrationaliseringen utifrån teorier om sårbarhet.

6.1.1. Ekonomisk och politisk historia

Storleksrationalisering är när företag blir större, liksom ordet antyder (rationalisering) blir företaget därmed också underförstått effektivare. Det bygger på den nationalekonomiska teorin om stordriftsfördelar som avser att den genomsnittliga kostnaden för att producera en vara minskar när antalet producerade enheter ökar. Storleksrationaliseringen har i hög grad präglats svensk jordbrukssektor sedan slutet av andra världskriget. (Björklund & Helmfrid 2010; Eriksson & Wästfeld 2017) I jordbruket innebär storleksrationaliseringen generellt ett ökat antal hektar eller ökat antal djur. Det leder till specialisering eftersom maskiner, ekonomibyggnader och lagerutrymmen anpassas efter en intensiv produktion av ett fåtal produkter. Längre bak i tiden var jordbruk generellt mer lika varandra i det att alla var diversifierade. De flesta hade flera olika djurslag och odlade flera olika grödor. (Eriksson och Wästfeld 2017) Idag är jordbruken mer heterogena och har olika inriktningar. Utvecklingen har varit mycket effektiv i att öka produktionen generellt, detta är även sant för potatis vilket syns bland annat i statistiken jag presenterat i *figur 1* där kan man se att mängden potatis per hektar ökat. Det är en utveckling som sträcker sig långt tillbaka och som också varit gällande de senaste 20 åren. (Jordbruksverket 2020b)

Storleksrationaliseringen beskrivs i Irene Flygares och Maths Isacson's verk *Jordbruket i välfärdssamhället 1945-2000* (2003) som ett resultat av möjligheterna som ny teknik inneburit, såväl vad gäller maskiner som innovationer inom kemi. Teknik som lyckats minska det stora behovet av arbetskraft som jordbruk tidigare var förknippat med. De som tidigare arbetade på fälten gick över till att arbeta i stadens industrier vilket avfolkade landsbygden i rask takt. Politiken följde också med i denna utveckling och såg den som önskvärd. 1947 fattades ett jordbrukspolitiskt beslut gällande tre mål: effektivitetsmålet, produktionsmålet och inkomstmålet. Inkomstmålet önskade öka böndernas inkomst till motsvarande industriarbetarnas. För att detta skulle kunna komma tillstånd krävdes förändring

av jordbrukens storlek och ägosammansättning. ”Basjordbruk”, som var jordbruk stora nog för att försörja en familj blev stöttade. I förlängningen strävade man efter ”normjordbruk” vilket var större gårdar. Gårdar under 10 hektar åkermark betecknades som ofullständiga jordbruk. Detta var under en tid då dessa utgjorde två tredjedelar av landets jordbruk. (a.a)

I mer modern tid har storleksrationaliseringen fortsatt genom ytterligare innovationer inom teknik och kemi. Politiken har också öppnat upp jordbruket för en ökad internationell konkurrens vilket satt ekonomisk press på de bönder som är kvar. Detta leder i sin tur till att vissa bönder slås ut och storleksrationaliseringen fortgår.

Lantbruksregistret (JBR) presenterar data som är offentligt tillgänglig. Av den data som gått att tillgå har dessa uppgifter funnits. (Jordbruksverket 2000; Jordbruksverket 2018)

	2000	2013	2016
Lantbruksföretag	77110	67146	62937
Jordbruksväxter	19721	16753	15902

Tabell 1: Utvecklingen av antal jordbruksföretag; totalt och för jordbruksväxter

Minskningen av det totala antalet jordbruksföretag från 2000 till 2016 är drygt 14 173 företag eller -18 %. Vad gäller potatisodlare är det svårt att hitta specifik information. Men antalet företag inom kategorin Jordbruksväxter, där potatis utgör en av underkategorierna, sjönk från 19 721 år 2000, till 15 902 företag år 2016. Det är en nedgång på 3819 företag eller -20 procent. (a.a) När jag frågat informanter som arbetar som potatiskonsulter eller inom branschorganisationer så är det ingen som har uppgifter om hur många potatisföretag som lagt ner de senaste 20 åren, alla är dock överens om att det har gått ned.

1990 konkurrensutsatte man jordbruket genom att ta bort det finansiella jordbruksstödet och regleringen av marknaden för jordbruksfastigheter. Detta gjorde Sverige som andra land i världen efter Nya Zeeland. (Lindeberg 2008) Perioden utan stödsystem blev dock kort. 1991 ansökte Sverige om medlemskap i Europeiska unionen och redan då påbörjade man en anpassning efter den gemensamma jordbrukspolitiken. Inträdet skedde som bekant 1995. (Jordbruksverket 2011) Inför framtagandet av livsmedelsstrategin lät regeringen utreda lantbrukets konkurrenskraft (Konkurrenskraftsutredningen 2015), denna samt livsmedelsstrategin själv är båda i linje med de senaste decenniernas förändringsprocesser och föreslår inga radikala förändringar av rådande politik enligt Eriksson och Wästfeldt (2017 s.7). Björklund & Helmfrid (2010) fastslår att

utvecklingen till ett mer mekaniserat och rationellt jordbruk också är ett resultat av att arbete är den begränsande resursen i dagens ekonomiska system.

6.1.2. Förhandlingsläge

Förr i tiden var det relativt vanligt med självplock. Då åkte familjer till gårdarna och plockade med sig tjugovis kilo potatis, men det förekommer knappast numera. Nu används i princip uteslutande maskiner. Dessa maskiner har idag förbättrad teknik, skonsammare hantering och bättre lagring och därmed har såväl produktivitet som kvalitet gått upp. Priset har dock inte hängt med på samma sätt vilket sätter bönderna i en utsatt ekonomisk situation. (Telefonintervju med Petra, April 2020) Ifall man har potatis av hög kvalitet innebär det ingen direkt konkurrensfördel eftersom det finns många andra som också kan leverera samma vara av samma kvalitet. Hög kvalitet är snarare ett kriterium för att ens få vara med och konkurrera på marknaden. (Telefonintervju med Adam, Juni 2020)

Ingegärd menar att förhandlingsläget försämrats de senaste 20 åren på grund av förändringar i marknadsstrukturen. Exempelvis använder sig fler stora butiker av central upphandling nu jämfört med tidigare. Vissa företag har stor makt i handeln, och ifall en säljare inte vill sänka sig under ett visst pris så finns alltid annan potatis att tillgå, och dessutom kan man välja att importera. (Telefonintervju Ingegärd, Juni 2020) Med andra ord är producenterna pristagare på marknaden (jmf. Eriksson & Westfält). Förutom att det sätter bönderna i en situation där deras handlingsutrymme krymper så betyder det också att det är svårt att skapa ett förhållande mellan kvalitet och pris. Kvaliteten har alltså stigit markant de senaste 20 åren, medan priset inte stigit på motsvarande sätt. (Telefonintervju med Petra, April 2020; Telefonintervju Ingegärd, Juni 2020)

6.1.3. Lönsamhet

Trots att principen om skalekonomi varit stark inom jordbruket och många skalat upp sina gårdar till att hantera hundratals hektar eller hundratals djur, så finns där också en motsatt princip. Större betyder nämligen inte nödvändigtvis bättre vad gäller lantbrukets ekonomi, det säger Petra och Ingegärd.

”Man kan ha fem hektar som ger jättegod ekonomi, det handlar mer om företagande.” Petra.

”Odlarna har blivit duktigare och noggrannare. Det finns större odlingar där de satsar och har större kunskap om det de håller på med. Men det kan bli problem ifall man har väldigt stort och man inte kan ha samma koll på alla fält som man odlar.” Ingegärd

Denna bild bekräftas av Wästfelt och Erikssons (2017) som undersökt utvecklingen av jordbruket i Uppland 1990–2014. Där berättar en informant att när man redan

ligger på ett antal hundra hektar och sedan växer ytterligare så kan man ibland inte hålla koll på alla markytor, speciellt ifall de är utspridda över ett större område. Det betyder att ett utbrott av exempelvis bladmögel kan uppstå i utkanten av ens hektar utan att man märker det. Och istället för att man vidtar åtgärder sprider sig utbrottet tills det inte längre är hanterbart och man blir tvungen att kassera stora delar av skörden. Fenomenet när utökad produktion inte lönar sig kallas för stordriftsnackdelar. Stordriftsnackdelar kan definieras som att den genomsnittliga kostnaden för att producera en vara ökar när produktionen ökas.

Så här säger potatisodlaren Martin om stora gårdar:

”Ja nej, jag tror inte heller att det är bra med för stora gårdar. För då är det ju bara ekonomiska drivkrafter. Förr så var det ju mer en livsstil, man var inte i det för pengarna, utan man levde så. De där stora gårdarna är ju väldigt hårt drivna. Som jag hörde nån nere i Skåne som har 300 hektar potatis varje år. Tänk att sköta det. Det känns ju som att det blir utarmat.”
(Intervju Martin, Tierp, mars 2020)

Det är alltså inte nödvändigtvis bättre med en större gård för lantbrukarna själva. Dels för att det blir svårt att ha en god överblick, dels för att det kan betyda att man behöver göra ytterligare investeringar i maskiner. Istället för en skördetröska behöver man två etc. Martin är också inne på att även företagets kultur förändras när storleken blir större.

6.1.4. Samarbete

Kan storleksrationaliseringen leda till svårigheter i samarbetet bönder emellan? Bönderna kommer allt längre ifrån varandra när gårdarna blir större och allt färre har lantbruk som yrke. Petra säger att detta leder till att det blir svårare att hitta samarbeten, men det beror också på var man befinner sig. Det finns också många olika sätt man kan samarbeta på. Som jag tagit upp tidigare kan det vara viktigt att vara nära andra bönder för att kunna dela på fälten och få till en bra växtföljd. Man kan också dela på maskiner eller ha packeri/tvätterier gemensamt. Ifall man har gemensamt packeri/tvätterier gäller det dock att ha andra bönder i närheten som odlar just potatis. Och skördemaskiner behöver man ha egna, säger Petra, för skörden sker under några dagar och då är det ofta bråttom. Även Nordström & Källström (2008:97) har uppmärksammat jordbrukets minskade möjligheter till samarbete och funnit att detta beror av storleksrationaliseringen. För jordbrukare i nedläggningsdrabbade områden blir det ökade avståndet ett hinder för att upprätthålla god kommunikation och finna samarbeten. (a.a)

6.1.5. Biologisk mångfald

“Hållbara ekosystem och biologisk mångfald är grunden för vårt liv på jorden. Att tillgodose mänsklighetens behov av livsmedel, energi, vatten, mineraler och råmaterial utan att skada den

biologiska mångfalden och säkerställa hållbart nyttjande ekosystemtjänster är en avgörande utmaning för vår överlevnad.” (Agenda 2030) Globala målen

Förlusten av biologisk mångfald har pågått sedan efterkrigstiden. Flera olika faktorer samverkar och en viktig faktor är förlusten av livsmiljö (Benton, Vickery & Wilson 2003) Ett landskap med en småskalig landskapsmosaik kan hysa fler arter än ett enhandigt storskaligt landskap, just för att det finns många fler nischer där olika arter kan finna sin plats. (Forman 1995) Variationer i fuktighetsförhållanden i jorden, eller i kvaliteten på det organiska materialet ger olika förutsättningar och därmed trivs olika mikroorganismer. Olika höjd på gräset och olika träarter ger också möjlighet för olika arter av växter, insekter och fåglar att frodas. Fältnens storlek spelar roll för vilka vilda djur som trivs där. Små fält innebär mer kantzoner där örter och insekter trivs och gynnar därmed biologisk mångfald. (a.a) Detta gäller intressant nog inte bara för storleken på fälten utan också för gårdens storlek. I en svensk studie från Uppland var mångfalden större på gårdar som var mindre än 50 ha än på gårdar som var större än 150 ha. (Belgrave, Björklund, & Salomonsson 2005) Rent teoretiskt borde det vara möjligt att hysa mångfald även på en större gård, så varför är mångfalden ändå mindre? En möjlig förklaring kan hänga ihop med att den mindre gården gör andra ekonomiska överväganden än den stora och att det påverkar val av insatsmedel, maskinpark, växtföljder och kanske till och med fältstorleken på längre sikt. (Björklund & Helmfrid 2010) Faktum är att detta passar det väl in på det uttalande som Martin gjorde där han menar att större företag fokuserar mer på ekonomin och riskerar att utarma jorden.

6.1.6. Kritik från organisationer

Det finns idag gott om organisationer som är kritiska till den nuvarande situationen och som anser att politiken som förs idag inte gör tillräckligt för att motarbeta detta ohållbara system. Istället anser de att politiken fortsätter att gynna systemet. Nedan kommer jag redogöra för ett antal organisationer/ debattörer och den kritik som de lyft fram.

Omställningsverket; Anders Persson

Ett exempel på en förening som intresserar sig just för jordbrukets förändringsprocesser är Omställningsnätverket. Sådär skriver de på deras hemsida.

”Klimatförändringar, artutrotning, ökande klyftor... vi befinner oss i ett antal kriser, ekologiska och sociala, som innebär att vi behöver ställa om. Dagens samhälle bygger på ständig tillförsel av stora mängder energi från idag framförallt fossila källor. Det gör oss sårbara för förändringar.” (Omställningsnätverket 2020)

Inom nätverket för omställning har det sprungit en protest som kallas för potatisupproret. En representant vid namn Anders Persson förklarar att namnet är

taget från Potatisupproret år 1917 då kvinnor revolterade och organiserade stora demonstrationer mot den rådande svälten. Han menar att idag, hundra år senare lever vi i en livsmedelsillusion där hyllorna bågner av överflöd i butikerna. Men bakom kulisserna råder tomhet. Bara några få procent har idag ansvaret på sina axlar att göda hela befolkningen och eftersom det inte finns några livsmedelslager skulle maten ta slut på några få dagar ifall något skulle gå snett. Anders menar att vi behöver bli fler som göder varandra istället för att några få göder miljontals andra. (Omställningsverket 2020a)

Omställningsnätverket Ann-Helen Meyer von Bremen och Gunnar Rundgren

Ann-Helen Meyer von Bremen och Gunnar Rundgren, journalister och författare till boken *Kornas planet: Om jordens och mångfaldens beskyddare*, är också de representanter för organisationen Omställningsverket och potatisupproret. Sånär säger de om livsmedelsstrategin:

”Livsmedelsstrategin är bara en fortsättning på 70 års avveckling av svenskt lantbruk. Som betonar internationell konkurrenskraft och strukturomvandling. Egentligen allt det som skapat det väldigt sårbara jordbruk vi har idag.” Ann-Helen Meyer von Bremen och Gunnar Rundgren

De kritiserar att det inte finns något mål om självförsörjning, utan istället mål om export. Meyer von Bremen och Rundgren anser att det borde finnas mål om regional självförsörjning. De menar att orsaken till artdöden och förlusten av den biologiska mångfalden beror på omdaning av landet från ett mosaiklandskap till att bestå av intensivt brukade fält där många arter inte får plats eftersom deras habitat tagits bort i processen. De menar att det inte går att lösa genom små punktåtgärder som insektshotell eller kantzoner, utan genom en reversering av de skador som orsakats landskapet. (Omställningsverket 2020b)

Ekologiska lantbrukarna

Anders Lunneryd, ekobonde och ordförande för intresseorganisationen Ekologiska lantbrukarna, varslar också han för det ohållbara livsmedelssystemet som råder idag. Han menar att livsmedelssäkerhetsdebatten idag ofta handlar om att bygga upp lager av kemikalier och drivmedel för att klara en annalkande kris, men Lunneryd menar att det skulle vara en ineffektiv lösning. En bättre lösning vore att göra sig oberoende av dessa importerade insatsmedel, något som dessutom skulle vara gynnsamt för miljön.

”Problemet handlar inte om Sveriges självförsörjningsgrad. Den sägs ofta vara 50 procent, det betyder att vi lägger hälften av våra matpengar på svenskproducerad mat. Det säger inget om volymer eller näringsintag. Det stora problemet är snarare att lantbruket i Sverige i dag inte kan upprätthålla den produktion vi har utan ovan nämnda import.” Anders Lunneryd

Samma konstaterande gör även Eriksson (2019) i *rapporten Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv*. Där konstateras att bristen på diesel, följt av bland

annat konstgödsel och kemiska bekämpningsmedel, är lantbrukets sårbaraste punkter vid händelse av kris.

”Att främja lokala, slutna kretslopp handlar inte om protektionism eller handelsfientlighet – det handlar helt enkelt om att skapa säkerhet i vardag och i kris.” säger Lunneryd och riktar sig mot politikerna som han menar är ansvariga för att föra en annan politik. (Alltinget 2020)

Adam, ordförande i en av Sveriges större intresseorganisationer för potatis, instämmer i bilden att trenden är att det blir färre och färre odlare och de som är kvar blir större och större i volym, alltså räknat i kilo.

Men då ökar ju också affärsrisken. Ifall det är så att odlingen slår fel och man har väldigt många hektar potatis, tex på en sommar som vi hade för två år sedan, då inget regn kom. Och man har en gröda och det blir problem med den då har man alla ägg i samma korg. När det går bra så går det bra men risken finns att det går väldigt dåligt. (Telefonintervju, Adam, juni 2020)

Adam lägger dock ingen värdering i ifall antalet odlare går upp eller ner. Han menar att utvecklingen helt enkelt handlar om utbud och efterfrågan och att ifall man inte lyckas vara konkurrenskraftig så får man lägga ner eller sadla om – precis som i alla andra branscher.

Ja, och då är frågan ifall konsumenterna villiga att betala 50% mer än vad de idag gör för att någon ska få fortsätta att bedriva en verksamhet? Det är ju en diskussion som man får ta på politisk nivå och det har man ju redan gjort. Vi betalar ju idag en del av maten via skattesedel med hjälp av de subventionssystem som vi har idag. Och så betalar vi en del av det när vi handlar. [...] Vi som konsumenter har ju gynnats av att man i många år infört stordriftsfördelar inom livsmedelsproduktionen. Sen finns det en prislapp för det, som man kan diskutera. (Telefonintervju, Adam, juni 2020)

6.2. Livsmedelsstrategin

Här följer en text som önskar ta upp aspekter från tema 2: Storleksrationalisering, och presentera hur livsmedelsstrategins förhåller sig till dessa. Diskussion kring aspekterna är förlagda till kapitel 7; Diskussion.

6.2.1. Produktionsökning

I propositionen framhålls att livsmedelsstrategin vill öka Sveriges lantbruks produktiva kapacitet. Detta argumenteras för bland annat med internationellt solidariska motiv. Gunnar Rundgren förklarar denna problematik väl i sin artikel *Food: from commodity to commons*; Sverige och andra utvecklade länder har under en 50 årsperiod gått från att producera sin egen mat till att importera i allt högre utsträckning. Detta får konsekvenser för andra länder. Exempelvis har Subsahariska Afrika gått från ett fjortonprocentigt överskott av kalorier till ett trettonprocentigt underskott (FAO 2012 se Rundgren 2016b). Det är alltså onödigt att länder med god förmåga att producera sin egen mat ska avstå från det och istället importera mat

från andra länder som behöver maten till sig själva. Dessutom har Sverige god förmåga att producera mat på ett relativt miljövänligt sätt. När rika länder importerar mat uppstår dessutom ett onödigt överskott som i sig kan leda till ohälsa genom överkonsumtion. Och ifall den inte konsumeras blir den istället kasserad vilket innebär ett ohållbart resursslöseri och matsvinn. (Rundgren 2016a) Detta är klart applicerbart på potatis eftersom vi har goda förutsättningar för odling av potatis och kan producera det på ett miljövänligt sätt. Eftersom Sverige dock fortfarande är självförsörjande av potatis till 97 procent (Från Sverige 2020) så är denna diskussion mer relevant för en bredare diskussion om strategins mål för svensk livsmedelsproduktion än för just potatis.

Andra motiv till att öka livsmedelsproduktionen är att det ökar självförsörjningsgraden och att vi på så vis kan bli mer förberedda inför en krissituation. Här poängteras att för att uppnå en god beredskap krävs inte bara en hög livsmedelsproduktion.

Bland annat krävs en fungerande marknad för insatsvaror, transporter, datasystem och lagerhållning i detalj- och grossisthandelsled. Hela livsmedelskedjan bör vara så robust att även allvarliga påfrestningar och störningar kan klaras med rimliga konsekvenser för samhället. Detta kräver i sin tur en fungerande infrastruktur i form av t.ex. vägar, el, datakommunikation och vattenförsörjning. (Näringsdepartementet 2016)

Ett annat problem som presenteras är att svensk livsmedelsproduktion tappat marknadsandelar, både nationellt och globalt. Stora delar av växtproduktionen har dock haft god produktionskapacitet. På grund av att stora delar av tidigare produktiv jordbruksmark lagts ner samt att delar av jordbruksmarken brukas extensivt

[...] skulle den nuvarande utvecklingen medföra att produktionen minskar med 35 procent fram till 2030 om inte produktivitetstakten ökar eller om det inte går att få ut högre priser för svenskt lantbruk än de förväntade världsmarknadspriserna. Produktiviteten i det svenska jordbruket måste med andra ord öka i takt med omvärldens för att produktionen ska öka. (Näringsdepartementet 2016)

I livsmedelsstrategin definieras produktivitet som

En ökad produktivitet innebär t.ex. att en minskad mängd resurser används för en oförändrad produktionsvolym eller att produktionen ökar med en oförändrad resursförbrukning. (Näringslivsdepartementet 2016, s.9)

Genom att formulera sig på detta sätt så kan man förena livsmedelsstrategins mål om att nå ökad produktion samtidigt som man arbetar för att nå miljömål. Även ekologisk odling promoveras av livsmedelsstrategin vilket indikerar ett stöd för ett mer extensivt brukande där mängden konstgjorda insatser är mindre. Den ekologiska produktionsökningen är dock beroende av en lika stor efterfrågan från konsumenterna. Något som jag problematiserar vidare i diskussionen.

6.2.2. Arbetstillfällena och bönder

Satsningen på livsmedelssystemet ses som en möjlighet att skapa nya arbetstillfällen och skapa god ekonomi. Gävleborgs strategi har ett mål om att öka sysselsättningsgraden i livsmedelssystemet med 10 procent (Länsstyrelsen Gävleborg, Region Gävleborg, LRF 2018). Livsmedelsstrategin har inget specificerat mål utan nöjer sig med att säga att den ska öka. Dessutom saknas ett explicit mål om att bevara bönder. Utifrån diskussionen jag fört tidigare i detta kapitel ser jag förlusten av bönder som en sårbarhet i sig. Jag tar upp problematiken med livsmedelsstrategin Nikita.

Jag: Det finns mål om ökade arbetstillfällen i strategin men ingenting specifikt om att behålla bönder, borde det inte finnas det?

Nikita: Jo men visst. Men målen är ju utformade så att det ska gå bra att vara producent. Antingen att de finns kvar eller att de blir fler. Och målet är ju att hela sektorn ska öka med 10% anställda. Man kan inte bara fylla på med producenter eller bara fylla på med förädlare. De måste synkas och man kan inte glömma någon. Så målet gäller alla delar i livsmedelskedjan.

Vidare reflektion kring detta är förlagd i diskussionsavsnitt 7.1.

6.2.3. Regelkrångel och administrativ börda

Hendrik Nilsson menar i sin uppsats *Mjölkrobot, grannar och EU-bidrag: En etnologisk studie av förändringar och villkor i det uppländska jordbruket* att det stora systemet (administration, världsmarknad och EU-regler) tränger sig in i det lilla systemet (gården, lokal ekonomi, djur) och att detta skapar frustration hos bönderna. När myndighetspersoner kommer till gården för att kontrollera djurhållning och att inga regler är brutna har lantbrukaren ofta ingenting att sätta emot. Ibland innebär regeländringar att bönderna måste göra investeringar på miljontals kronor för att fortsätta produktionen. Det är ofta vid denna typ av tillfällen som bönder lägger ner sin produktion, speciellt ifall det inte finns någon arvinge som vill ta över. Regelsystemen har kritiserats för att vara orimligt krångliga. (Nordström-Källström 2008) Det har gjorts flera försök till att underlätta dessa regelsystem men det är inte något som fått någon större effekt ute på gårdarna. Den administrativa bördan är fortfarande påtaglig. Bönder upplever att de blir misstänkliggjorda eftersom de inte har förmåga att hålla koll på alla de regler som måste efterlevas, därmed står man i ständigt risk att råka bryta mot regler utan avsikt. Det skapar stor frustration och blir en mental börda för lantbrukarna. Viktigt i sammanhanget är att det är myndigheter och dess representanter som har tolkningsföreträde. Den kunskap som de som brukar jorden besitter undervärderas därmed. (Grenholm, Kjellström, Lundin, Nilsson & Wretemark 2019)

Livsmedelsstrategin erkänner denna problematik och adresserar den på detta sätt.

Det finns också en rädsla hos företagarna att göra fel. Som ett resultat av Förenklingsresan har Jordbruksverket t.ex. sett över möjligheterna att avisera kontroller i förväg för att kunna föränmäla kontroller i högre utsträckning än tidigare samt genomfört utbildningar i bemötandefrågor för kontrollpersonalen. (Näringsdepartementet 2016)

Strategin behandlar också behovet av förenkling av regler, samt att göra kontrollen rättvis och lika över hela landet. Inte som det är idag att reglerna tolkas olika beroende på vilken administrativ enhet man tillhör. (a.a)

7. Diskussion

7.1.1. Arbetstillfällena och regelkrångel

För att svara på hur de tendenser som finns i potatisproduktionen svarar mot de mål som presenteras på nationell nivå i livsmedelsstrategin (frågeställning 2) vill jag här plocka upp den tråd som lämnats i de senaste två avsnitten. Det vill säga 6.2.2 Arbetstillfällena och bönder samt 6.2.3. Regelkrångel och administrativ börda. Vad gäller livsmedelsstrategins uttalade mål om att sysselsättningen i livsmedelsproduktionen ska öka, utan att för den delen säga att primärproducenterna, alltså bönderna, bör öka menar jag följande: Det är en bra poäng att man måste komma ihåg att det ska finnas balans mellan primärproducenter och förädling. Ifall fler bönder bestämmer sig för att odla potatis på sina åkrar måste det finnas en plats för potatisen att ta vägen. En sådan plats kan exempelvis vara en chipsfabrik, men man kan också skicka potatis på export.

Men som jag ser det finns det ett problem med att inte ha ett uttalat mål om att bevara bönder eftersom de spelar en nyckelroll i livsmedelsproduktionen. Dessutom är de färre till antalet än de som arbetare i industrin, så ifall bönder lägger ner sina verksamheter maskeras den förlusten lätt med ett utökat nummer anställda i industrin. Man kan på så sätt nå målet om 10 procent ökning i förädlingsindustrin fast man gjort en förlust av primärproducenter. Jag vill här påminna om min definition om sårbarhet; ”Sårbarhet är när systemet ansträngs på så vis att det inte kan upprätthållas på lång sikt.”. Utifrån uppgifterna om att antalet potatisbönder (gäller potatisbönder men kan också appliceras på bönder oavsett produktion) har fortsatt att minska stadigt under 2000-talet så går vi mot en situation där allt färre förväntas försörja allt fler. Drar man detta till sin spets kan man föreställa sig ett fåtal gårdar i Sverige med tusentals hektar och tusentals djur. Det är redan en verklighet i andra länder som Argentina och Brasilien där gårdarna är enorma. Konsekvenser av stora gårdar i svensk kontext är något jag kommer diskutera längre ner.

Avsnittet 6.3.2 Regelkrångel och administrativ börda, svarar på hur förutsättningarna för potatisproduktion sett ut under de senaste 20 åren. Resultatet visar att den administrativa bördan anses vara mycket hög för jordbrukare under

2000-talet och att systemet, så som det ser ut idag, inte är anpassat efter de personer och familjeföretag som producerar maten som samhället är beroende av. Det är istället bonden som måste anpassa sig efter marknadens villkor. Efter konsumenternas önsknings. Och efter EUs såväl som Sveriges nationella kontrollsystem. System som inte har möjlighet att anpassa sig efter de lokala förutsättningar som den enskilda bonden verkar i, utan som standardiserats för att göra en mall som ska passa ”alla”. Bonden har dessutom stora utmaningar att verka som det är, utan alla de övriga påträngande systemen, eftersom hen måste anpassa sig till jord, regn, insektsangrepp, mögel, oväder etcetera. Sårbarheten i detta fall ligger i att administrationen ökat under en längre tid, speciellt i förhållande till EU, och just denna är svår att ändra i och med att det ligger på en beslutsnivå över den nationella som Sveriges regering kan styra över. Livsmedelsstrategin erkänner som sagt problematiken i den höga administrativa belastningen och menar att åtgärda detta. Ifall detta inte lyckas i tillräcklig omfattning skulle sårbarheten kunna öka, dels för att administrationen är ett arbete som många anser frustrerande och uttröttande, dels i och med att bönder ofta slutar i samband med regelförändringar som innebär större investeringar.

7.1.2. Tidsperspektiv

Ett sätt att svara på hur lantbrukares förutsättningar för potatisodling ser ut, och hur de förändrats de senaste 20 åren, är att titta på de tidsperspektiv som de har att förhålla sig till. Man kan konstatera att förändringar i konsumtionsmönster har en annan takt än vad förändringar i produktionen. Ifall vi tittar på GI-dieten under 00-talet exempelvis (förutsatt att denna faktiskt hade en inverkan på produktionen) så kan det beskrivas som en förändring som kom relativt plötsligt och höll i sig under en kortare period. I kontrast har förväntningarna på potatisens skalfinish varit ihållande och stabil under de senaste 20 åren. Den för bönderna positiva förändringen att de nu också kan sälja små potatisar, så kallade kulor, kom troligtvis också den ganska plötsligt, och blir troligtvis ihållande.

Vad har bönder för tidsperspektiv att förhålla sig till? Vad gäller potatissorter kan man som bonde vara rätt flexibel och byta från år till år ifall man skulle vilja. Vissa bönder gillar att experimentera med nya sorter medan andra experimenterar mindre. Många betonar dock att man måste lära sig vilka sorter som passar för just den mark man själv har och att det är en erfarenhet som byggs över tid. Investeringar i maskiner och ekonomibyggnader hör till de längre perspektiven eftersom det är stora utgifter som ska betalas tillbaka under lång tid. Ifall en potatisbonde investerar i ett kyllager eller i en skördetröska för potatis så gäller det att hen kan lita på att potatis går att sälja för rimlig avkastning under lång tid framöver.

Uppstår det dissonansen mellan skiftningar i konsumenternas efterfrågan och böndernas produktionstakt? Det verkar som att bönderna hittills haft anpassningsförmåga nog att leva upp till förväntningarna som ställs på deras potatisar, exempelvis att de ska vara av en viss sort, att de ska se ut på ett visst sätt osv. Detta gäller dock för de bönder som är kvar. För de bönder som lagt ner sin produktion de senaste 20 åren var anpassningsförmågan kanske inte tillräckligt stor för att rymma de nya kraven.

7.1.3. Ökad konkurrens och snedvriden konkurrens

Konkurrensen har hittills resulterat i en produktionshöjning där fler potatisar kunnat produceras på samma antal hektar. Det är något som gynnat konsumenterna och troligen varit en förutsättning för att potatisen skulle kunna ha en plats i den svenska kosten över huvud taget ifall den ska kunna utgöra ett alternativ vad gäller kvalitet och prisbild mot de många alternativen till potatis som finns i form av kolhydratkällor. Att så pass många potatisbönder lagt ner under de senaste 20 åren indikerar att det är svårt att få kommersiell potatisodling att fungera på ett, för bonden, tillfredställande sätt under nuvarande förutsättningar. Jag har i min uppsats berört en del av dessa förutsättningar: biologiska förutsättningar så som sortval och bekämpning av mögelsjukdomar. Ekonomiska förutsättningar, som hur sortval och potatisens storlek kan påverka prissättningen. Och politiska förutsättningar som hur regler i olika länder drabbar eller gynnar odlarna på olika sätt. Det finns troligtvis fler utmaningar och möjligheter som varje potatisbonde navigerar genom och hanterar på olika sätt. Exempelvis kan närhet till en marknad vara en sådan faktor som påverkar försäljningsmöjligheten och som gör att varje bonde har en unik situation. Viktigt att ta hänsyn till i fallet med att bönder försvinner är att det kan vara svårt att få igång odling på nytt (Telefonintervju, Ingegärd, juni 2020). För nya bönder krävs stora investeringar och att man behöver vara villig att satsa. Man har då också förlorat erfarenheter som de avgående bönderna har. (a.a)

Frågan om konkurrenskraftighet är en central del av strategin och livsmedelsstrategin menar att de senaste decennierna har inneburit ökad konkurrensutsättning för svensk livsmedelsindustri och att inträdet i EU innebär att många produkter nu möter världsmarknadspriset. (Näringsdepartementet 2016) Svenskt regelverk sträcker sig i vissa frågor utöver de som gäller i EU vilket snedvrider konkurrensen. Livsmedelsstrategin menar att man hädanefter måste ha mycket goda själ till att fatta sådana beslut och att regelverk i framtiden ska främja ökad produktion och ökad konkurrenskraft. (a.a.) Detta tänker jag mig är ett sätt att försöka avlasta bönder som annars både måste konkurrera med utländska konkurrenter samtidigt som man måste förhålla sig till hårdare miljöregler samt en högre prisbild i form av högre sociala avgifter etc. Annars riskerar dessa miljömål etc. vara något som värderas av samhället men att hela ansvaret faller på

livsmedelsproducenterna som redan befinner sig i en ogynnsam ekonomisk situation.

7.1.4. Livsmedelsstrategin och konkurrenskraften

I livsmedelsstrategin -eller närmare bestämt propositionen på 136 sidor - hittas ordet konkurrens 375 gånger och ordet konkurrenskraftig 58 gånger. (Näringslivsdepartementet 2016) Utifrån denna observation vill jag reflektera kring min andra frågeställning där jag vill jämföra livsstrategins målsättningar med potatisproduktionens ”verklighet”.

Fokuset på konkurrens kan ses som att livsmedelsstrategin accepterar konkurrensutsättningen av jordbruket fullt ut och väljer att spela inom vad som är rationellt inom ramen för dess logik. Detta innebär att försöka utgöra ett vinnande alternativ i tävlingen som uppstår länder emellan. I fallet med potatis anses Sverige ha goda förutsättningar att producera för vårt eget behov, men spelets regler är vridna på så sätt att det enligt marknadens logik i vissa fall blir fördelaktigt för svenska konsumenter att köpa utländsk potatis. Detta angriper strategin på två sätt. Dels genom att ytterligare främja den storleksrationaliseringstrend som under lång tid präglat svenskt jordbruk, med ännu större gårdar, än större produktion, ytterligare innovation etc. Dels genom påverkan av den svenska konsumenten genom medvetandegörande.

Livsmedelsstrategin utgår ifrån Konkurrenskraftsutredningen, gjord av Kungliga Skogs och Lantbruks Akademien (KSLA) 2015. Där kom man fram till att ökad produktivitet, stärkt företagande, bättre villkor för företagande, ökad innovation och export inom livsmedelssektorn var viktigt för ”en livskraftig jordbruks- och trädgårdsproduktion. (Konkurrenskraftsutredningen 2015). Det är tydligt att livsmedelsstrategin håller samma linje. Troligtvis hade resultatet för en utredning om svenskt lantbruks behov blivit annorlunda ifall exempelvis Omställningsrörelsen hade fått uppdraget. En intressant jämförelse är att ordet konkurrens används 375 gånger medan ordet sårbarhet bara hittas 3 gånger, trots att minskad sårbarhet nämns som ett av strategins centrala mål.

7.1.5. Ändliga resurser

Propositionen tar inte heller upp de svåra sårbarheter som det konventionella jordbruket står inför i och med sitt tunga beroende av importerade, ändliga näringsämnen, varav det mest kritiska är fosfor. (Cordell & Neset 2014) Detta menar jag är anmärkningsvärt eftersom vi i nuläget är fullkomligt beroende av insatsmedel som ändliga och hårt ansatta. (Pfeiffer 2011; Cordell & Neset 2014) Potatisproduktionen i Sverige år 2008 bestod till 98 procent av konventionell

odling, vilket dels kan förklaras av utmaningarna kring bladmögel, men också av att den rätta balansen mellan olika näringsämnen är svår att uppnå med stallgödsel. (Naturskyddsföreningen 2008)

Utifrån hur potatisproduktionen ser ut idag skulle det alltså vara svårt att fortsätta produktionen på samma sätt ifall vi inte hade tillgång till handelsgödsel eller petroleum. (Ruppert 2009) Att potatisproduktionen inte skulle fungera normalt kan å ena sidan ses som en petitesse i detta scenario, eftersom att i princip ingenting, varken i det agrara systemet eller övriga samhället skulle fungera utan olja. (a.a) Och försörjningsbrist riskerar att skapa livsmedelsbrist på global nivå. (Cordell & Neset 2014) Men å andra sidan kan just potatisen få en extra central roll i ett sådant scenario eftersom det kan vara en av få grödor som i Sverige, kan odlas så pass enkelt och i tillräckliga kvantiteter för att tillfredsställa kaloribehovet. Fördelarna med potatis ur ett matförsörjningsperspektiv är, som jag tidigare tagit upp, att det ger många kalorier i förhållande till andra grödor som exempelvis säd, och att det går att odla i hela landet. Förberedelser inför ett sådant typ av scenario skulle kunna ha utgjort en del av livsmedelsstrategin och hade i så fall kunnat höja krishanteringsförmågan när sårbarheten nått gränsen för vad systemet kan hantera innan det kollapsar. Utifrån resultatet av min uppsats tänker jag att man kan försöka utveckla en potatissort som växer bra och har god resistens mot bladmögel, utan att behöva kompromissa dessa egenskaper mot en felfri skalfinish. I en krissituation med matbrist lär folk inte vara särskilt kräsna med utseende på samma sätt som man är idag där välstånd och hård konkurrens bland matproducenter råder. När jag diskuterade detta scenario med växtförädlare Fabian menade han också att man kan behöva tillgång till olika sorters potatis för att sprida risker ifall någon sort inte skulle ge avkastning, men också för att sprida ut skördetiden över året. Så att man har en del potatis som blir klar tidigt på året, vissa som blir klar sommartid, och så vidare. (Telefonintervju Fabian, februari 2020) Som jag berättat tidigare var det just att man förlitade sig på en enda potatissort som orsakade den stora svälten på Irland 1945. (isof 2018) Liksom ensidigheten i Irlands potatissorter fick förödande konsekvenser när krisen slog till kan diversitet vara ett verktyg för att minska sårbarhet.

7.1.6. Medvetna konsumenter

I artikeln *What to Buy? On the Complexity of Being a Critical Consumer* (Gjerris, M., Gamborg, C. & Saxe, H. 2016) som jag tidigare tagit upp, diskuteras att medveten konsumtion tas upp i policydokument som lösning på olika hållbarhetsproblem. Ett problem med att förlita sig på konsumenter är att de säger sig värdera hållbara produkter, exempelvis för att de är miljövänliga eller på andra sätt etiskt överstående, men är inte alltid lojala med dessa värderingar när det kommer till deras dagliga handlande (Minero et al. 2014 se Gjerris, M., Gamborg,

C. & Saxe, H. 2016, s. 95). Artikelförfattarna föreslår därför politiska styrdokument som använder en blandning av verktyg; marknadsbaserade instrument, så som skatter och uppmärkning, men också stiftande av lagar, regleringar och informationskampanjer. (Gjerris, M., Gamborg, C. & Saxe, H. 2016)

Jämför man så med livsmedelsstrategin så innefattar den en rad olika satsningar som tar sig uttryck på många olika sätt varav medvetandegörande av konsumenter är en utav dem. Utöver detta finns bland annat satsningar på att ta fram nya sorter som är anpassade efter svenska klimatförhållanden, och Sverige har redan sedan tidigare ett regelverk som sträcker sig längre i omsorg för djur och miljö. Livsmedelsstrategin lyfter istället fram att dessa regelverk är omfattande, komplexa och bör simplificeras för att underlätta för jordbruksföretagen. Detta arbete ska drivas både nationellt men också på EU-nivå eftersom en stor del av svenskt regelverk kommer från EU. (Näringsdepartementet 2016)

What to Buy? On the Complexity of Being a Critical Consumer slutsats är ett stöd för kritisk konsumtion genom märkning, skatt och regelrätt uteslutning av vissa produkter borde tas till i större utsträckning av nationella måldokument. (Franke et al. 2013) I den typen av situationer uppstår förstås problemet om vem som ska ha mandatet att fatta sådana beslut och hur långt man är villig att kompromissa bort konsumentens valfrihet mot ohållbar konsumtion. I många fall handlar denna typ av diskussioner om kött eftersom att vissa köttprodukter är miljövidriga (WWF 2019). I fallet med potatis skulle man kunna tänka sig någon slags reglering för att utesluta konsumtion av utomeuropeisk potatis när den inte är nödvändig.

Min tolkning av livsmedelsstrategin utifrån denna forskning är att det är positivt att strategin agerar på många olika sätt för att göra de förbättringar av branschen som önskas. Att uppmuntra till kritisk konsumtion är dock troligen inte något man kan lägga allt för stor tilltro till, även om budskapet om vad som är ”rätt” konsumtion i detta fall är enkelt att förstå; nämligen svenskt och ekologiskt. I artikeln tar man upp köttkonsumtion som ett av de tydligaste exemplen. Förenta nationernas miljöprogram (United Nations Environmental Programme) pekar ut reduceringen av köttproduktion som en av de mest effektiva åtgärderna för att lösa behoven hos 850 miljoner hungrande människor i världen och samtidigt det mest effektiva åtgärden för att lösa de eskalerande miljöproblemen, inklusive global uppvärmning. (UNEP 2010). Det kan också vara gynnsamt för konsumenten själv att avstå köttkonsumtion ur hälsosynpunkt. På populationsnivå kan det också avhjälpa problem med övervikt. (American Dietetic Association 2009) Inte ens i det här tydliga fallet med så många negativa konsekvenser av konsumtion kan man se någon förändring i konsumtionsmönster. Hur ska man då kunna förvänta sig förändring i andra områden, exempelvis potatis, där skiljelinjen mellan bra och dåligt inte är lika tydlig? (Gjerris, M., Gamborg, C. & Saxe, H. 2016) Forskningen

pekar alltså på att gruppen som är beredd att omsätta etik i praktisk handling inte är tillräckligt stor. I fallet med potatis kan det dock eventuellt gå lättare påverka konsumenter att göra "rätt" val eftersom det inte handlar om att avstå, som i fallet med kött, utan om att undvika viss potatis till förmån för annan.

Det ökade kraven på potatisarnas utsida samt faktumet att potatis av vissa storlekar av potatis inte går att sälja som matpotatis, vill jag hävda, är exempel på att det finns en obalans i livsmedelssystemet där man fokuserar oproportionerligt mycket på konsumtionen utan att sätta sig in i förutsättningarna för produktionen. Det är av denna anledning som jag valt att ha med kapitel 4; *Att odla potatis* och 4.2; *Hinder på vägen*. För att lyfta produktionen och se ett annat perspektiv än det vi är vana vid som konsumenter, nämligen att vi bara erbjuds mat i livsmedelsaffären utan att veta varifrån den kommer eller på vilket sätt den producerats. I exemplet ovan leder konsumentfokus till att potatis av en viss storlek inte tillvaratas på bästa möjliga sätt. I de fall producenten inte kan ta ut bästa möjliga pris för de producerade potatisarna kan det också leda till försvagad ekonomi vilket späder på förlusten av matproducenter.

7.2. Analys av konsumentbeteende

I Moragues-Faus (2017) forskning om livsmedelssäkerhet i EU rankades konsumenters handlingsmönster som den viktigaste faktorn av alla vad gäller sårbarhet. Speciellt viktigt upplevde den privata sektorn det. Med detta i åtanke vill jag i detta avsnitt diskutera konsumentbeteende. Varför agerar konsumenter som de gör i butiken och vad får det för konsekvenser i produktionen?

7.2.1. Assymetrisk information och credence goods

I det teoretiska avsnittet ger presenterar jag begreppen asymmetrisk information och credence goods av Darby och Karni (1973). Teorin belyser skillnaden i vilken information som konsumenter har om produkters egenskaper genom att dela in det i tre olika kategorier: search, experience och credence qualities. Search är yttre egenskaper som man kan känna, lukta och titta sig till innan man ens köpt produkten. Experience är de egenskaper som man får när man konsumerar en redan tillskanskad vara, till exempel kokegenskaper, smak, inre utseende. Credence qualities är information om produktens framställning. Det kan stå viss information om det på förpackningen exempelvis men för det mesta får man ingen utförlig bild av hur denna process gått till.

Konsumenter av potatis i dagligvaruhandeln har i fallande utsträckning tillgång till search, experience och credence qualities och detta blir således blir utgångspunkten för deras val. Search egenskaper blir i fallet potatis framför allt det man kan ta in visuellt - potatis luktar inte särskilt mycket. Att det visuella blir så centralt vid köp av potatis ökar kraven på just denna parameter så det dras mot sin extremitet. Det har drivit den utveckling som vi kunnat se de senaste 20 åren där man lagt allt tyngre vikt på ett perfekt utseende utan så kallade skönhetsfel. Idag är potatisen också i princip alltid tvättad medan den förr var jordig, det ökar möjligheten att granska potatisen och främjar också dess ”snygghet”. Ytterligare utveckling som drivits av just denna faktor är förpackningarna som nu ofta är i genomskinlig plast medan de tidigare var i ett enklare pappersmaterial. Det visar dessutom att möjligheten att visuellt studera potatisen väger tyngre för konsumenten än att välja ett förpackningsmaterial som anses mer miljövänligt. Search perspektivet är så pass viktigt att det väger tyngre än experience, alltså potatisens smak och karaktär i matlagning. Experience är något man inte kan tillskansa sig förens man gått hem och prövat potatisen. Att vi tenderar att ägna allt mindre tid i köket Fernqvist 2017 gör kanske också att vår förmåga att utvärdera olika råvaror efter kvalitet och smak minskar. Att potatisens yttre nu är viktigare än vad potatisen har för smak är något som förbryllat en del av mina informanter.

Lägst tillgång har konsumenten till credence qualities. Den kunskap vi får vid inköp är oftast bara vilket land potatisen kommer ifrån. Men eftersom de flesta personer idag har dåliga kunskaper i agronomi och lantbrukets förutsättningar och utmaningar är ursprungslandet inte tillräckligt för att förstå produktens bakgrund. Potatisodlarnas utmaningar och svårigheter som jag redogjort för i 4.2 Hinder på vägen, är något de flesta inte har kunskap om. Samtidigt är det denna del, den svenska potatisens credence qualities och nytta för det svenska samhället i form av arbetstillfällen, hållbart jordbruk, minskad användning av kemikalier, minskad sårbarhet etc. som utgör de kvaliteter som hade kunnat hjälpa oss att uppnå målen i livsmedelsstrategin. Av denna orsak är det olämpligt att utgå ifrån konsumenten och dess efterfrågan eftersom dennes val utgår ifrån en asymmetrisk tillgång av information och således lägger den större vikt vid vad den känner till (search och till viss del experience) än vad den inte känner till (credence qualities).

7.2.2. Sortval

I uppsatsen har jag gått igenom de förutsättningar som potatisodlare verkar under och konstaterat att det finns många utmaningar. En frågeställning som kommit upp är frågan kring varför sorterna Bintje och Kung Edward, som av Naturskyddsföreningen klassats som omiljövänliga på grund av deras mottaglighet för potatisbladmögel kräver mycket bekämpningsmedel. Och anses ”trög” och i stort behov av gödsel av bland annat växtförädlaren Fabian, ändå varit så populär

att odla bland bönderna. Borde det inte finnas andra sorter än kung Edward och Bintje som både har bra odlingsegenskaper och som faller konsumenterna i smaken? En egen teori som jag har, i och med att sorterna är så gamla, är att äldre konsumentgrupper "växt upp" på dessa sorter när potatis var centralt i vår matkultur. Man har då "lärt sig" att potatis smakar så som exempelvis Bintje och Kung Edward gör, och därför tycker man att dessa sorter smakar "rätt" och gott. (Jmf. Rapport från 2050 Mat) En yngre målgrupp som växt upp i en matkultur som präglats av import av såväl recept, maträtter och råvaror, och således inte har samma relation till potatis, kanske inte heller har samma uppfattning om vad som är "rätt" när det kommer till potatis och smak.

En annan möjlig orsak till varför Kung Edward fortfarande odlas flitigt är att det i Sverige finns en efterfrågan på mjölig potatis eftersom konsumenter anser att mjölig potatis behövs ifall man ska göra potatismos och gratänger. (Telefonintervju, Ulrika, februari 2020) Det finns dock få mjöliga sorter att tillgå i Sverige eftersom de potatissorter som kommer in på den svenska marknaden är framtagna vid växtförädling i andra länder. Man är således hänvisad till den gamla sorten Kung Edward. Kung Edward anses dock mycket dålig eftersom den är mottaglig för bladmögel, kräver mycket gödsling etc. Skörden blir således låg, speciellt ifall man adderar de höga kraven på utseende. Eftersom skördarna generellt är låga men efterfrågan består, blir priset högre. Medan man får 3-3.5 kr för Kung Edward får man 2-2.5 för andra sorter (Intervju Martin, Tierp, mars 2020). Bönders pressade ekonomiska situation med stora investeringar, höga lån och generellt låga ersättning innebär att ersättningspriset får en hög prioritering. Därför fortsätter många bönder gärna att odla sorten. Moragues-Faus (2017) forskning om där 43 europeiska experter inom livsmedelsindustri diskuterade sårbarhet togs livsmedelspriser som inte reflekterar den verkliga produktionskostnaden upp som en sårbarhet. Det tycker jag stämmer väl in på den diskussion som jag fört genom uppsatsen där bönders investeringskostnader och produktionskostnader är väldigt höga medan ersättningen för den produkt som de levererar är väldigt låg. Det är också därför potatisbönderna minskar i stadig takt. Det hade inte varit ett problem ifall det varit en annan typ av produktion som exempelvis skor eller klockor. Men eftersom att det handlar om mat som vi alla i samhället är beroende av, innebär en sårbarhet inom livsmedelssystemet också en sårbarhet för resten av samhället. Ifall de som producerar vår mat inte får tillräckliga förutsättningar för att göra det leder det i slutändan till livsmedelsosäkerhet.

7.2.3. Artificiell efterfrågan

Livsmedelsstrategin menar att produktionsökning, av såväl ekologisk som konventionell potatis ska ske baserat på konsumenternas efterfrågan. Men ifall svensk potatis finns att tillgå, och handeln ändå erbjuder ett stort sortiment av importerad potatis, kommer konsumenterna fortsatt köpa utländsk potatis, och därmed ”skapa” en efterfrågan på utländsk potatis. Detta är ett fenomen som jag valt att kalla Artificiell efterfrågan. Nedan kommer jag förklara begreppet utifrån exemplet potatis.

Konsumtionen styrs i stor utsträckning av det utbud som konsumenten presenteras för. (Jmf. Sveriges Radio 2020) Exempelvis i fallet med egyptisk färskpotatis. Att svenska matvarubutiker importerar färskpotatis i mars-april från Egypten, Marocko eller Israel verkar vara praxis idag. Med det menar jag att detta inte skett i enskilda butiker eller att det förekommit enstaka år, utan att det sker varje år i många butiker och att det är något man ”brukar” göra. Att denna potatis förekommer i butik indikerar att det finns en efterfrågan. Samtidigt, när jag talar med folk om detta säger de att det tycker att det är absurt att man importerar färskpotatis från Egypten. För att försöka förstå denna motsättning kan man kanske föreställa sig att folk inte är lika eftertänksamma i butiken, och framför allt att de inte tittar efter vilket land en vara kommer ifrån ifall det inte presenteras tydligt - vilket det inte gör. Inköparen för frukt och grönsaker som jag intervjuade säger att det som presenteras på skylten är pris. För information om sort, land och klass krävs att man gör ett aktivt val att ta reda på den informationen från påsens undersida. Jag föreställer mig att i princip ingen sitter hemma och önskar sig Egyptisk/Israelisk/ Marockansk färskpotatis. Men när man står i butiken och presenteras med en påse färskpotatis (utan att veta ursprung) så kanske man inte tänker på att den svenska färskpotatisen inte blir klar förrän i maj/juni. Man måste också understryka att ett vanligt inköpstillsfälle i en butik kan innebära hundratals val och kan ibland också präglas av stress, trötthet eller andra distraherande känslolägen. Man har inte alltid förutsättningar för att göra informerade och genomtänkta val. Så hamnar påsen i matkorgen, och så plötsligt har det uppstått efterfrågan på egyptisk färskpotatis. Det är något jag önskar kalla artificiell efterfrågan. Ifall man skulle fråga konsumenter ifall de önskar egyptisk färskpotatis så säger de nej. Men eftersom att den ändå finns att tillgå i butiken så blir den såld och därmed uppstår en skenbar efterfrågan. Det är en efterfrågan som uppstår, inte av ett behov eller en önskan, utan av en omständighet.

8. Slutsats

Analys av livsmedelsstrategi; sammanfattning

Utifrån uppsatsens syfte har jag undersökt de senaste 20 årens utveckling inom potatisproduktion och jämfört det med de mål som finns inom livsmedelsstrategin. Regeringen vill, genom livsmedelsstrategin, satsa på jordbruket inom ramen för det nuvarande systemet med internationell konkurrensutsättning och tillämpning av skalekonomiska principer. Man vill samtidigt främja biologisk mångfald och minska sårbarheten i livsmedelskedjan. Det är dock de skalekonomiska principerna, och främjandet av konkurrensutsättning i tidigare lantbrukspolitik, som banat väg för de sårbarheter vi möter idag som jag identifierat inom produktion av potatis, det vill säga en marknad som utgår helt ifrån konsumenters behov, snarare än producenters. Detta manifesteras genom de många bönder som under de senaste två decennierna fått ge upp sin produktion. Nedgången av bönder och skalekonomiska principer har gjort att de bönder som varit kvar kunnat skala upp såväl produktion per hektar som antal hektar. Detta medför flera fördelar som billig mat i stora kvantiteter samt ökad kvalitet, men riskerar i längden att bli ett sårbart livsmedelssystem, dels eftersom produktionen av mat, i detta fall potatis, beror på ett allt mindre antal människor som förväntas försörja allt fler personer. Dels för att stora gårdar riskerar att genom sin utformning och sitt sätt att bedriva produktion, minska den biologiska mångfalden, framför allt genom förlusten av mosaiklandskapet som tidigare var det ”normala”.

Konsument

Konsumenternas val i butiken formar de förutsättningar som potatisbönder har att förhålla sig till. Det visas i min uppsats genom efterfrågan på den svårödlade sorten Kung Edward, att delikatesspotatisens intåg gjort att även små potatisar nu är gångbara i handeln och inte måste kasseras. Ytterligare exempel på konsumentmakt är import av utländsk potatis samt förhöjda krav på potatisens utsida. Dessa trender kan ibland vara gynnsamma, som i fallet med ”kulor”, och i andra fall ogynnsamma, som när potatis som producerats utomlands, med mindre strikta regler, väljs före lokalproducerade.

Artificiell efterfrågan

Utifrån arbetet har jag också kommit fram till att efterfrågan till stor del formas av det utbud som presenteras för konsumenterna. Något jag menar kan resultera i så kallad Artificiell efterfrågan, en skenbar efterfrågan som uppstår, inte från ett behov eller en önskan, utan ifrån en omständighet.

Förlusten av bönder och sårbarhet

Jag har flera gånger tagit upp förlusten av bönder. Detta är ett centralt tema eftersom det berör och berörs av andra delar som tas upp i uppsatsen. Konsumenters val i butiken sätter förutsättningar för potatisbönder. Beroende på hur konsumtionen är utformad kan det antingen ge goda eller dåliga förutsättningar. Även politiken påverkar förutsättningarna. Givet de senaste 20 årens nedgång av potatisbönder kan man utgå ifrån att dessa förutsättningar inte gynnar potatisproducenter i nuläget. Antalet bönder påverkar i sin tur andra aspekter som relaterar till sårbarhet. Exempelvis hur stora gårdarna blir, som påverkar både utformning av landskapet (mosaiklandskap eller stora, enhetliga åkrar) och mentaliteten i produktionen (mer extensivt eller mer intensivt). Dessa två faktorer påverkar den viktiga biodiversiteten och mångfalden i flora och fauna. Färre gårdar betyder också längre mellan gårdarna vilket i vissa områden kan minska möjligheten till samarbete.

Att antalet bönder blir färre ser jag också som en sårbarhet i sig eftersom att det betyder att färre personer har kunskap om hur man producerar mat i större skala. Kostnaderna för att starta upp en ny produktion är väldigt höga och därmed är det svårt att starta upp en ny gård när en väl har lagts ner. Det betyder att nedgången i antalet bönder är svår att reversera.

Sårbarhet

Trots att livsmedelsstrategin nämner reduktion av sårbarhet som ett mål där strategins centrala delar presenteras så fortsätter propositionen utan att ägna någon större uppmärksamhet åt temat. Moragues-Faus (2017) forskning om livsmedelssäkerhet menar att långsiktiga och integrerade perspektiv är negligerade i EUs livsmedelssäkerhetsdebatt och till grund för detta ligger ojämna maktförhållanden i livsmedelskedjan och politiska förhållanden som driver en diskurs som domineras av konsumism, frihandel och nyliberalism. (a.a.) Eriksson och Wästfeldt (2017 s.7) menar att livsmedelsstrategin är i linje med de senaste decenniernas förändringsprocesser som öppnat upp jordbruket för just frihandel och nyliberalism och att den inte föreslår några radikala förändringar av rådande politik.

I och med livsmedelsstrategins genomgående fokus på konkurrenskraft och negligerande av långsiktiga perspektiv menar jag att man blundar för livsmedelsproduktionens nuvarande sårbarhet och därmed riskera att öka den.

Referenser

- American Dietetic Association. (2009). Position of the American dietetic association: Vegetarian diets. *Journal of the American Dietetic Association*, 109, 1266–1282.
- Altinget (2020) *Beroendet av importerade insatsmedel: Det viktigaste problemet att lösa*, Tillgänglig: https://www.altinget.se/miljo/artikel/beroendet-av-importerade-insatsmedel-viktigaste-problemet-att-losa?fbclid=IwAR1AZZSu8e-3uUtxyIcb0BHvkTsVkCCQIIxr01XWwHgHuMpJTWwNcc_KIzg [2020-06-03]
- Adamson, L (2008) *Svenska konsumenters attityd till potatis: möjligheter för potatisbranschen*. Kandidatuppsats, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap. SLU-Alnarp. ISSN:1651-8152
- Belfrage, K., Björklund, J. & Salomonsson, L. 2005. The Effects of Farm Size and Organic Farming on Diversity of Birds, Pollinators, and Plants in a Swedish Landscape. *Ambio* 34(8):582–588.
- Benton, T. G., Vickery, J & Wilson, J.D. 2003. Farmland biodiversity: is habitat heterogeneity the key?. *Trends in Ecology & Evolution* 18(4):182-188.
- Björklund, J. & Helmfrid, H. (2010) *Klimatsmart lantbruk– stor- eller småskaligt?: Erfarenheter från ett deltagardrivet forskningsprojekt*, Centrum för uthålligt lantbruk, SLU, ISBN: 978-91-576-9005-0
- Boredahl, A. (2008) *Potatisen ur ett handelsperspektiv*. Kandidatuppsats, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap. Alnarp: SLU. ISSN:1652-8152
- Cach, W., Adger, N., Berkes, F., Garden, P., Lebel, L., Olsson, P., Pritchard, L. and Young, O. (2006) *Ecology and Society*. Vol. 11, No. 2 Published by: Resilience Alliance Inc. Tillgänglig: <https://www.jstor.org/stable/26265993> [2020- 06-08]

- Cordell, D., & Neset T.-S.S. (2014) Phosphorus vulnerability: A qualitative framework for assessing the vulnerability of national and regional food systems to the multidimensional stressors of phosphorus scarcity, *Global Environmental Change, El Sevier*. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.11.005>
- Darby, M. & Karni, E. (1973), Free Competition and the Optimal Amount of Fraud, *Journal of Law and Economics*, Vol 16, 67–88
- Eriksson, C. & Wästfelt, A. (2017) *Det svenska lantbrukets omvandling 1990-2014: Exemplet Uppsala län*, Framtidens lantbruk - djur, växter och markanvändning, Uppsala: SLU. ISBN: 978-91-576-9509-3
- Eriksson, C. (2018) *Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv: Sårbarheter och lösningar för ökad resiliens*, Sveriges lantbruksuniversitet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, ISBN: 978-91-7383-844-3
- Fernqvist, F. & Göransson, C. (2017) *Framtidens grönsaksdisk*, (SLUs rapportserie 2017:9) Uppsala: SLU, ISBN:978-91-576-8937-5
- Fernqvist, F., Olsson, A. & Spendrup, S. (2015) What's in it for me? Food packaging and consumer responses in a focus group study, *British Food Journal 117(3)* DOI: 10.1108
- Flygare, I. & Isacson, M. (2003) *Jordbruket i välfärdssamhället: 1945–2000, Det svenska jordbrukets historia, (Bd 5)*. Natur och Kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg, Stockholm 2003. 391 s., ill. ISBN 91-27-35224-2.
- Forman, R. T. T. 1995. *Land mosaics: The ecology of landscapes and regions*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Franke, U., Einarson, E., Andréson, N., Svanes, E., Hartikainen, H. & Mogensen, L. (2013). *Kartläggning av matsvinnet i primärproduktionen*. Köbenhavn: Nordisk ministerråd.
- Freshwater, D. (2015) Vulnerability and Resilience: Two Dimensions of Rurality, *European Society for Rural Sociology, Sociologia Ruralis*, Vol 55, Number 4, October 2015. DOI: 10.1111
- Från Sverige (2020) *Nya siffror visar Sveriges självförsörjningsgrad*. <https://fransverige.se/aktuellt/nya-siffror-visar-sveriges->

[sjalvforsorjningsgrad/?fbclid=IwAR1fxzqpwBbqmmo-6mCipSmf1TB_3uFdDBZdqUBI_J6vID-P3qXkFBSGWA](#) [2020-11-06]

Gjerris, M., Gamborg, C. & Saxe, H. (2016) What to Buy? On the Complexity of Being a Critical Consumer. *J Agric Environ Ethics*. 29:81–102.
DOI:10.1007

S. Grenholm, C. Kjellström, T. Lundin, V. Nilsson, & M. Wretemark (2019) *Regelkrångel för lantbrukare: Hinder för förändring?*, Studentarbete Kurs: LB0097 Projekt och kommunikation i den agrara sektorn, SLU (Ej publicerad)

Institutet för språk och folkminnen (2018) *Potatispesten slår till* Tillgänglig: <https://www.isof.se/matkult/potatis/potatisens-historia/handelser/potatispesten-slar-till.html> [2020-11-06]

Konkurrenskraftsutredningen (2015) *Attraktiv, innovativ och hållbar : strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. (NL 2013:01). Kungliga skogs- och lantbruksakademien.

Krisberedskapsmyndigheten (2006) *Risk- och sårbarhetsanalyser : vägledning för statliga myndigheter*. 2006:4. ISSN: 1652-2893

Lantbrukets affärstidning (2019) *Nervös väntan för landets potatisodlare*, 13 september, Tillgänglig: https://www.atl.nu/lantbruk/nervos-vantan-for-potatisodlare/?_ga=2.250607809.637872.1586711151-496891800.1586606283 [2020-07-04]

Lantbrukets affärstidning (2020) *Hamstring har fått priset på potatis att stiga*. Publicerad: 8 april 2020. Tillgänglig: https://www.atl.nu/lantbruk/hamstring-har-fatt-priset-pa-potatis-att-stiga/?_ga=2.189019106.819906371.1586855767-496891800.1586606283 [2020-05-01]

Lantbrukets affärstidning (2020) *Potatisens väktare i Peru*. 13 april 2020. Tillgänglig: <https://www.atl.nu/lantbruk/i-peru-ska-potatisen-skyddas-for-framtiden/> [2020-09-15]

Livsmedelsverket (2019) *Bekämpningsmedel fördjupning*. Tillgänglig: <https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/oonskade-amnen/bekampningsmedel/bekampningsmedel-fordjupning#Str%C3%A4nga%20regler%20f%C3%B6r%20bek%C3%A4mpningsmedel> [2020-08-28]

- Länstyrelsen Gävleborg, Region Gävleborg, LRF (2018) *Gävleborgs handlingsplan för Sveriges livsmedelsstrategi år 2018-2030*. Tillgänglig: <http://extra.lansstyrelsen.se/livsmedelsstrategigavleborg/sv/Documents/gavleborgs-handlingsplan-sveriges-livsmedelstrategi-2018-2030.pdf> [2020-04-15]
- Jordbruksaktuellt (2019) *Borgeby : Nyttänk kring blastdödning när dikvatpreparaten försvinner*. 3 juni. <https://www.ja.se/artikel/60122/borgeby-nytnk-kring-blastddning-nr-dikvatpreparaten-frsvinner.html> [2020-11-06]
- Jordbruksverket (2000) *Rapporter från lantbrukets företagsregister 2000*. Tillgänglig: <https://djur.jordbruksverket.se/download/18.68dc110a12390c69dde80001374/1370040969231/JO35SM0101.pdf> [2020-11-06]
- Jordbruksverket (2011) *Jordbrukarstödens utveckling : Sveriges femton första år som medlem i EU*, Rapport 2011:42, Tillgänglig: http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra11_42.pdf [2020-11-06]
- Jordbruksverket (2018) *Jordbruksföretag i Lantbruksregistret och Företagsregistret: Klassificering, sysselsättning och kombinationsverksamhet 2016*. ISSN: 1404-5834
- Jordbruksverket (2019) *Potatis i växtföljden*, Tillgänglig: <https://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/odling/jordbruksgrador/potatis/vaxtfoljd.4.3229365112c8a099bd980002197.html> [2020-03-26]
- Jordbruksverket (2020a) *Riktgivor och strategier för kväve- och fosforgödsling* Tillgänglig: <https://jordbruksverket.se/vaxter/odling/vaxtnaring/riktgivor-och-strategier-for-godsling#h-Anpassagodslingenochfoljreglerna> Hämtad [2020-04-30]
- Jordbruksverket (u.å.) *Jordbruksverkets officiella statistik*. Tillgänglig: <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik> [2020-11-06]
- Johansson, H. & Jönsson, H. (2007) *Metoder för risk- och sårbarhetsanalys ur ett Systemperspektiv*. Lund: MSB. Rapport:1010. ISSN: 1404-2983
- Magnusson, K. (2019) *När praktiken möter strategin: En beskrivning av grönsaksodlares handlingsutrymme i relation till Sveriges*

livsmedelsstrategi, Examensarbete, Institutionen för stad och Land.
Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig:
https://stud.epsilon.slu.se/14491/1/magnusson_k_190509.pdf [2020-04-29]

- Mikael Gianuzzi (2019) *Kraftig minskning av svensk potatisodling*. ATL, 15 April. <https://www.atl.nu/lantbruk/kraftig-minskning-av-svensk-potatisodling/> [2020-06-01]
- Minero, G., Codoni, A., Bonera, M., Corvi, E., & Bertoli, G. (2014). Being green: From attitude to actual consumption. *International Journal of Consumer Studies*. doi:10.1111/ijcs.12128.
- Moragues-Faus, A., Sonnino, R. & Marsden, T., (2017) Exploring European food system vulnerabilities: Towards integrated food security governance, *Environmental Science and Policy*, 75, ss.184-215, doi: 10.1016/j.envsci.2017.05.015
- Morse, J. M., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K., & Spiers, J. (2002). Verification strategies for establishing reliability and validity in qualitative research. *International journal of qualitative methods*, 1(2), 13-22.
- Naturskyddsföreningen (2008) *Potatis och bekämpningsmedel*, Tillgänglig: https://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/2008_miljogifter_jordbruk_mat_potatis_rapport.pdf [2020-04-27]
- Naturskyddsföreningen (2019) *5 viktiga varor att byta till eko*. Tillgänglig: <https://www.naturskyddsforeningen.se/vad-vi-gor/jordbruk/5-viktiga-varor-att-byta-till-eko> [2020-04-27]
- Nilsson, H. (2019) *Mjölkrobot, grannar och EU-bidrag: En etnologisk studie av förändringar och villkor i det uppländska jordbruket*. Kandidatuppsats i Etnologi. Uppsala: Uppsala Universitet. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1387893/FULLTEXT01.pdf> [2020-11-06]
- Nordström-Källström, H. 2008. *Mellan trivsel och ensamhet: Om sociala villkor i lantbruket*. Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet.
- Näringsdepartementet (2016). *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet* Regeringens proposition 2016/17:104. Stockholm: Regeringskansliet
- Näringsdepartementet (2017) *Regeringens handlingsplan: en livsmedelsstrategi för Sverige- fler jobb och tillväxt i hela landet*. Tillgänglig

https://www.regeringen.se/49192c/contentassets/13f0fe3575964442bc51816493165632/handlingsplan_lms_1702072.pdf [2020-05-01]

- Näringsdepartementet (2019) *Regeringens handlingsplan del 2: En livsmedelsstrategi för Sverige- fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/4afc72/contentassets/dcc1c725f4574ce98bab61eb3ccbffbb/191219-hp-del-2-liten-strl.pdf> [2020-05-01]
- Omställningsnätverket (2020a) *Vad är potatisupproret?* Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=mn57KMm45MI> [2020-07-13]
- Omställningsnätverket (2020b) *Potatisupproret: Bristerna i Sveriges livsmedelsstrategi*. Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=4pVH9HeZU0> [2020-07-13]
- Ong´wen, O. & S. Wright. 2007. *Small farmers and the future of sustainable agriculture*. Heirich Böll Foundation, Misereor, Wuppertal Institute.
- Pfeiffer, D. A. (2011) *Eating Fossil Fuels: Oil, Food, and the Coming Crisis in Agriculture*. New Society Publishers
- Rundgren, G (2016a) *Den stora ätstörningen*. Ordfront förlag. ISBN: 9789170378850
- Rundgren, G. (2016b). Food: From Commodity to Commons. *Journal of Agricultural Environment Ethics*, 29:103–121. DOI 10.1007/s10806-015-9590-7
- Ruppert, M. (2009) *Collapse* [dokumentärfilm] [2020-08-08]
- Röös, E., Sundberg, C. & Hansson, P. (2010) Uncertainties in the carbon footprint of food products: a case study on table potatoes. *Int J Life Cycle Assess* 15, 478–488 (2010). <https://doi.org/10.1007/s11367-010-0171-8>
- Sjökvist, S. (2019) *Livsmedelsberedskap i samverkan: Om ansvar, roller och styrideal*, Examensarbete, Institutionen för stad och land. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/14202/1/sjokvist_s_190213.pdf [2020-05-10]
- Strand, M. (2017) *Produktutveckling av potatis: för framtidens marknad, Projektrapport. Svensk potatis*. Tillgänglig: <https://svenskpotatis.se/wp-content/uploads/2017/03/Malin-Strand-Projektrapport-170215.pdf> [2020-05-10]

- Spendrup, S., Adamson, M. & Ekelund, L. (2011) *Konsumenter om potatis. Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi*, Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig: <https://pub.epsilon.slu.se/8260/> [2020-05-20]
- Svd (2019) *EU förbjuder omstritt bekämpningsmedel*. Tillgänglig: <https://www.svd.se/eu-forbjuder-omstritt-bekampningsmedel> [2020-11-06]
- Svd (2020) *Gårdar anses för små - men gör stor nytta*. Publicerad 2020-05-22
Tillgänglig: https://www.svd.se/gardar-anses-for-sma--men-gor-stor-nytta?fbclid=IwAR1KkTxolZp5Koc8uR5kJ5_GCYRKUVHniecFzMAHBMwYZsY0O8E_0s8YHoo [2020-11-06]
- Sveriges Radio (2019). *Kampen om jorden 2: Landet mot staden*. Carin Martiin, agrarhistoriker Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/avsnitt/1390334> [2020-11-06]
- Sveriges Radio (2020). *Sockersuget- värt en diagnos?*. Kropp och Själ 24-4-2020
Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/1480336> [2020-04-05]
- SVT (2020) *Rapport från 2050; Mat*. [2020-07-30]
- Tellström, R. (2015) *Hunger och Törst: Svensk måltidshistoria från överlevnad till statusmarkör*. Bokförlaget Forum. ISBN: 9789137143460
- UNEP-UNCTAD. (2008). *Organic Agriculture and Food Security in Africa*. United Nations Environment Programme. United Nations Conference on Trade and Development. UNEP-UNCTAD Capacitybuilding Task Force on Trade, Environment and Development. New York, Geneva.
http://unctad.org/en/docs/ditcted200715_en.pdf [2020-07-02]
- WWF (2019) *Köttguiden – mindre men bättre*. Tillgänglig: https://www.wwf.se/cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/04/20-3310_kottguiden_2019_200416-2.pdf [2020-09-03]
- Ödén, L., (2009) *Asymmetrisk information och etiska krav i offentlig upphandling: Risker för marknadsmisslyckande och botemedel*, Kandidatuppsats, Nationalekonomiska institutionen. Lund: Ekonomihögskolan. Tillgänglig: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1436725&fileId=1647015> [2020-11-06]

Bild:

United States Department of Agriculture Tillgänglig:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Phytophthora_infestans-effects.jpg [2020-09-03]

Tack

Tack till min handledare, Brian Kuns för många stöttande ord på vägen. Tack också till alla informanter som osjälvviskt tagit av sin tid för att svara på mina frågor.